

אחדות

XXXII. ÉVFOLYAM, 153. SZÁM • 2022. ÁPRILIS • 500 Ft
5782. NISZÁN • ניסן תשפ"ב • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

SZÁZHÚSZ ÉV:

a Rebbe
születésnapjára
emlékezünk

ÚJRA EGYÜTT:

közösségi szédereken meséltük el
a szabadulás történetét

Izgalmas kiállítással nyílik meg

a Cháj Galéria

vándorúton

„Szeretném, ha több ügyben dolgoznánk együtt”

Győrfi László kapta az idei Scheiber-díjat

KEDVES OLVASÓ!

Időnként felbukkan egy (nyilván kitalált) történet a Facebookon a férjről, aki a feleség halála után talál a szekrényben egy ruhát, amit a nő „különleges alkalmakra” tartogatott, de soha nem vette föl, mert soha nem volt elég különleges az alkalom. A történetnek természetesen az a tanulsága, hogy élni kell az életet, nem pedig mindig valami különleges alkalomra várni.

Ez jutott eszembe néhány héttel ezelőtt, miközben a tiszta edényt pakoltam el: balra a hétköznapi tányérokra, jobbra a sábeszietek. Nem értek teljesen egyet a történet tanulságával. Úgy gondolom, ha mindig minden különlegességet azonnal elhasználunk, ha minden napot ünnepként akarunk megélni, akkor azok ugyanúgy egyforma napok lesznek, mintha csupa-csupa hétköznapi napok lennének. A feladat az, hogy megtaláljuk az egyensúlyt. Hogy ünnepeljünk, amikor az ünneplésnek van ideje és dolgozzunk, amikor a hétköznapi napokon van a sor.

A sábesz, a hétről hétre ismétlődő ünnepnap, pont ezt adja. Fölvesszük az ünneplőnket – akkor is, ha nem megyünk el sehova. Föltesszük a szebbik abroszt – akkor is, ha nem jönnek vendégek. Ha van ünnepi terítékünk, előszedjük azt is, de már egy hét közben nem használt szalvéta vagy sótartó is jelzi: különleges nap van. Megtiszteljük magunkat és a szombat szent napját is ezzel.

Miközben ezen gondolkoztam, a tekintetem rátévedt arra a lezárt szekrényre, amiben a peszáchi edények pihennek egész évben. Röviddel jártunk már csak az ünnep előtt, tudtam, hogy hamarosan sor kerül rájuk is. A tányérokra, amiket a nagymamától kaptunk ajándékba. Élijáhu bársonydobozában pihenő serlegére, ami a peszáchi eszköztárunk első darabja volt. A vadonatúj szédertálra, ami családjunk legendáriumban a koronavírus miatt izolációban töltött széderestéinkre fog emlékeztetni. Minden évben a legnagyobb izgalommal veszem elő a peszáchi konyha eszközeit – a sok szép és kedves holmi örömtelibbé teszi az ünnepet, ami olyan sok munkával jár és olyan gyorsan eltelik.

A hétköznapi, a sábeszi és a peszáchi tányérjaimtól összességében megtanulhatjuk, hogyan éljünk. A hétköznapi az élet alapját képezik. A sábesz arra tanít, hogy a hétköznapi megálljunk ünnepelni. A peszách pedig megtanít bennünket várakozni és felkészülni. És élvezni a munkánk gyümölcsét akkor is, ha egy pillanat alatt elillan.

Előfizetés:
www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

Stefánia Zsófia
főszerkesztő

BORÍTÓ

A Rebbe egy fábréngen

Forrás: Kedem Auction House

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruach rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

SZÁZHÚSZ ÉVIG!
„A Rebbe rendkívül
fontosnak tartotta
a születésnapokról való
megemlékezést.
Tanítása szerint e napon
a lélek megújul és
áldásban részesül.”

10. oldal

17. oldal

28. oldal

KETUBÁK HÁBORÚS ÖVEZETBEN

„Amikor az embernek két óra áll
a rendelkezésére, hogy eldöntse,
mit visz magával a háború elől
menekülve, akkor előfordulhat,
hogy nem a házasságlevele lesz
az első, amit becsomagol.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Tányéron kínált tanulság
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A szellem uralma
az anyag felett

HOHMECOLÓ

- 61 Újra együtt: közösségi
szédeken meséltük el
a szabadulás történetét
Steiner Zsófia írása
- 101 Százhusz évig!
A Rebbe születésnapját
ünnepelték világszerte
Chana Deutsch írása
- 141 Emléknepok idején

JIDDISKÁJT

- 171 Ketubák a háborús övezetben:
biztonságban vannak-e
az ukrán zsidók iratai?
Oberlander Báruach rabbi írása
- 201 Szfirát háomer
– Omerszámlálás
Chana Deutsch írása

VÁNDORÚTON

„Szeretnénk, hogy az emberek a mű-
vészetten keresztül érzékeljék azt,
hogy a zsidóság nemcsak a holokausztról
szól, hanem azt megelőzően és azután
is létezett-létezik kulturálisan, vallásilag
és művészileg is pezsgő zsidó élet.”

JUDAPEST ANNO

- 221 Gut sábesz helyett buen Sábát!
A pesti szefárádi imaház nyomában
Cseh Viktor írása

KILE

- 261 Évezredes szabályok és high
tech megoldások a budapesti
kösersági konferencián
Steiner Zsófia írása
- 271 „Szeretném, ha több
ügyben dolgoznánk együtt
Megyeri A. Jonatán interjúja
- 281 Kultúra és művészet
– a zsidóság árnyalatai
Juhász Vali írása

MISPÓHE

- 301 Omer a konyhában:
mindent az árpáról
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 321 KövesD a rabbit talkSlo:
átöröklött traumáink
Tuna Judit írása
- 341 A bor nélküli széder
Dénes Anna meséje

IZRAELI TUDÓST VÁLASZTOTTAK AZ INTERNATIONAL SOLVAY INSTITUTES VEZETŐI KÖZÉ

Először fordult elő, hogy izraeli tudóst választottak a tekintélyes International Solvay Institutes kémiai szekciója elnökének. Ő az első nem az Egyesült Államokban vagy Európában élő kémikus, aki ezt a pozíciót töltheti be.

Ehud Gazit a Tel-Avivi Egyetem professzora, a nanotechnológia és a biokémia világhírű szaktekintélye. Több, mint 350 tudományos cikket publikált, és legalább 100 szabadalom fűződik a nevéhez. Munkásságát az évek során rangos díjakkal ismerték el világszerte. Tagja az Egyesült Királyságban a Királyi Kémiai Társaságnak, az Indiai Nemzeti Tudományos Akadémiának, valamint az Európai Molekuláris Biológia Szervezetnek. A professor nagy megtiszteltetésnek nevezte az újabb elismerést.

MEGRONGÁLTÁK BUDAKESZI ZSIDÓ TEMETŐJÉNEK SÍRJAIT

Április 23-ára virradóra ismeretlenek megrongálták a budakeszi zsidó temető sírjainak egy részét, az ügyben a rendőrség rongálás vétség gyanúja miatt indított nyomozást.

A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság az MTI kérdésére azt közölte: a temetőben történt sírrombolásról másnap délelőtt értesültek, és megkezdték a nyomozati munkát.

A helyszínen és a környéken adatokat gyűjtenek, nyomok után kutatnak, és mindent megtesznek a tettesek azonosítása, felkutatása, illetve elfogása érdekében – írták. Sajtóinformációk szerint az elkövetők kidöntötték, összetörték az amúgy is rossz állapotban lévő sírlemlékek mintegy felét, az anyagi kár jelentős.

KOHANITA ÁLDÁS ÉS ZAVARGÁS PESZÁCHKOR

Évente kétszer, Szukkot és Peszách félünnepén nagyszabású papi áldást (*birkát kohánim*) tartanak a Siratófal előtti téren. Erre idén is sor került, bár a megszokottnál kevesebb résztvevő jelenlétében. Smuel Rabinovics, a Siratófal főrab-bija a következő szavakkal fordult a világ minden zsidó emberéhez Peszách ünnepe alkalmából:

„Arra kérem Izrael népének tagjait, hogy tömegesen jöjjenek el a papi áldás szertartására Peszách félünnepi napjain. A Siratófalnál felmutatott jelenlétünk győzelmes válasz az állítólagosan a hit nevében tevékenykedő terroristák és az erőszakoskodó lázadók számára.” A rabbi a jordániai Waqf által felügyelt Templom-hegyen szervezett az arab zavargása utalt. Peszách előestéjén muszlim hívók egy csoportja barikádozta el magát az Al-Aksza mecsetben, majd kövekkel támadtak az izraeli rendőrökre. Ezt követően összecsapásokra került sor és több száz embert tartóztattak le.

IZRAEL A VILÁG KILENCEDIK LEGBOLDOGABB ORSZÁGA

Ez derült ki a márciusi World Happiness Reportból (Világ Boldogság-jelentés). Izrael az elmúlt években lassan feljebb lépett a rangsorban, a 2020-as 14. helyről 2021-ben a 11. helyre került.

A 10. évfordulóját ünneplő jelentés szerint a rangsorolásnál figyelembe veszik egy ország GDP-jét, a szociális támogatást, a várható élettartamot, a polgárok nagylelkűségét és a korrupció megítélését.

A jelentés szerint az egyes országok koronavírus-járványra adott válasza is szerepet játszottak a rangsorolásban. „A Covid okozta halálozások száma 2020 és 2021 során jelentősen alacsonyabb volt azokban az országokban, ahol nagyobb a bizalom a közintézmények iránt, és ahol kisebb az egyenlőtlenség” – olvasható a jelentésben.

A szellem uralma az anyag felett

Isten kegyelméből

Ros chodes újár, 5731. [1971. április 26.]

Brooklyn, N.Y.

A philadelphiai „Egy este Lubaviczsal” rendezvény minden résztvevője számára. Isten áldja mindannyiukat.

Üdvözet és áldás!

Nagy örömmel küldöm üdvözetemet és jókívánságaimat az „Egy este Lubaviczsal” rendezvény minden résztvevőjének és különös tekintettel a díszvendégeknek. Mivel ez az összejövetel az omerszámlálás idején zajlik, helyénvaló megemlékezni e parancsolat jelentőségéről. Első pillantásra nem tűnik úgy, hogy a napok számlálása bármilyen hatást ki tudna váltani, hiszen az idő múlására nincs semmilyen befolyása az embernek. Mégis nagy jelentőségű dologról van szó, hiszen arra az időszakra hívja fel a figyelmet, mely a zsidó történelem két legfontosabb eseményét köti össze: Peszáchot, az egyiptomi rabszolgaságból való kiszabadulást, mely a zsidó nép születése is egyben Sávuoittal, a Szináj-hegyi tóraadással, mely által a zsidó nép valóban szabad és érett nemzetté vált.

Mint minden tórai témának, az omerszámlálásnak is megszámlálhatatlan aspektusa létezik, melyek közül egyre szeretnék rávilágítani.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy ha valamit egyenként számolunk meg ahelyett, hogy megbecsülnénk a teljes mennyiségét, az az adott dolog fontosságáról tanúskodik. Maga a tény, hogy negyvenkilenc napon át minden egyes este elmondjuk az omerszámlálásra vonatkozó áldást, kiemeli e parancsolat jelentőségét, mely nem más, mint az idő megbecsülése.

Az áldással nemcsak az Isten iránti hálánkat fejezzük ki az omerszámlálás parancsolatáért, hanem minden egyes napért is, melyet Tőle kapunk. Meg kell tanulnunk megbecsülni minden egyes értékes napot, még hozzá azzal, hogy a megfelelő módon használjuk ki. A mai napra kapott feladatainkat nem halaszthatjuk el holnapra, mert az eltelt napot már sohasem kapjuk vissza.

Továbbá, bár az idő múlását nem tudjuk befolyásolni, hiszen sem fel nem gyorsíthatjuk, sem le nem lassíthatjuk, nem tágíthatjuk és nem szűkíthetjük, mégis gyakorolhatunk hatást az időre azzal, hogy tartalommal töltjük meg életünk minden egyes napját. Amikor valaki egy nagy felfedezést tesz vagy fontos elhatározásra jut, az olyan, mintha egy hosszú időszakot sűrítene néhány

percbe. Ezzel szemben a tartalom nélkül elfolyó időnek nincs valódi realitása, tartson bármilyen hosszán is.

Ezzel kapcsolatban a Tóra azt tanítja nekünk, hogy az ember korlátlan erőt kap mind a saját, mind az egész világ sorsának formáláshoz. Ahogy az idő, úgy az ember erőfeszítései vonatkozásában is a minőség számít és nem a mennyiség. Minden jó cselekedet hatását meg lehet növelni azzal, hogy életerővel és lelkesedéssel töltjük meg. Ha a fent említett két nagyszerű zsidó történelmi eseményt összekötő héthetes időszakra tekintünk, megérthetjük a Tóra időről és erőfeszítésről alkotott véleményét. Az a nép, mely 210 éven át a legkegyetlenebb hata-

lom rabszolgája volt, hét hét alatt „papok királyságává és szent nemzetté” vált, amikor szemtanúja volt az isteni megnyilatkozásnak a Szináj-hegynél és személyesen Istentől vette át a Tórát és a parancsolatokat.

A lubavicsi filozófia egyik központi eleme a szellem uralma az anyag felett, a lélek uralma a test felett. A lényegi elem nem a mennyiség – a fizikai kapacitást és az idő hosszúságát tekintve –, hanem az erőfeszítés minősége és a lélekben rejlő végtelen lehetőség, mert ezek határozzák meg az eredményeket.

Hiszem, hogy a lubavicsi szellemiség minden egyes résztvevőnek motivációt nyújt ahhoz, hogy még nagyobb eredményeket érjen el a zsidó élet minden területén, mind egyéni, mind közösségi szinten.

Áldással, sikert kívánva,

M. Schneerson

Újra együtt: közösségi szédereken meséltük el a szabadulás történetét

Peszách előtt néhány edényt vittem a Kazinczy utcai ún. edénymikvébe, hogy megmerítsem őket az első használat előtt. A merítőmedencéhez vezető keskeny folyosón meglepő látvány fogadott: három fiatal bócher több száz tányéért csomagolt ki éppen. Mint kiderült, ez volt a Zsilip Központ vadonatúj peszáchi szettje. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

Peszáchra előkészülni elképesztően nagy feladat egy család otthonában is, de a rengeteg tányér látványa arra indított, járjak utána, hogyan készültek az EMIH zsinagógáiban a közösségi széderekre két év kihagyás után.

Glitsenstein Smulik rabbi, a Zsilip vezetője elmondta: két napon keresztül távolították el a több száz tányérról a rájuk ragasztott matricákat, mielőtt – ahogy én is láttam – fél nap alatt mindet megmerítették a mikvében. A Zsilipben azonban nemcsak eltávolították a matricákat, hanem ragasztották is, hiszen itt volt az EMIH hatalmas sikert arató ajándék macesz akciójának a „főhadiszállása” is, ahol önkéntesek az ünnepre készített magyar nyelvű tájékoztató matricákkal látták el a kovásztalan kenyereket tartalmazó dobozokat. A kézzel készült smura maceszt, gépi maceszt és hágádát tartalmazó csomagokért interneten keresztül lehetett regisztrálni, megjelölve, hogy melyik zsinagógában szeretnék átvenni a jelentkezők. Összesen nagyjából 3000 doboz maceszt osztottak szét a program keretében a különböző zsinagógákban.

Az előkészületek azonban nem itt kezdődnek, ahogy Erdős Judittól, az EMIH rendezvényszervezőjétől megtudom. Miután hosszú éveken át vezette az Óbudai Kosher Cateringet, pontosan tudja, mi minden kell ahhoz, hogy a közösségi szédereken minden zökkenőmentesen történjen.

„A legnagyobb kihívás, hogy a peszáchi kóser alapanyagokat már három hónappal az ünnep előtt meg kell rendelni. Tulajdonképpen meg kell saccolni, hogy a különböző zsinagógák hány vendéget fognak fogadni” – vagyis mikor épp hogy kipihentük a Chánukát, a színpalak mögött már javában a Peszáchra készültek elő. – „Meg kell rendelni a húst, a bort és a maceszt is. Ez idén még bonyolultabb volt az ukrainai válság miatt.” Ezzel a problémával mindenki szembesült idén, aki ún. smura (smire), vagyis a különleges odafigyeléssel készült őrzött maceszt fogyasztja az ünnepen, mivel ezeket legnagyobb részt éppen Ukrajnában állítják elő. Azt pedig, hogy megsaccolják a résztvevők számát, idén tovább nehezítette, hogy két éve nem tartottak közösségi szédereket, hiszen ez volt az első ünnep, ami „elmaradt” közösségi szintén a Covid járvány óta. Ráadásul az EMIH több új zsinagógát is nyitott ez alatt az időszak alatt, melyek, hála az Örökkévalónak és a rabbik, rebecenek áldozatos munkájának, mára már aktív közösségekkel rendelkeznek.

Az ünnep közeledtével minden közösség vezetőinek meg kell becsülni, hány fős széderre rendelnek ételt. Ezt a közösség mérete mellett a zsinagó-

gák befogadóképessége is meghatározza, és bizony volt, hogy le kellett zárni a jelentkezést, mert már nem tudtak több résztvevőnek helyet biztosítani.

Amikor Oberlander Bathseva rebecent, a Bét Menáchem iskola igazgatónőjét arról kérdezem, mi a legnagyobb kihívás a széderek rendezésekor, akkor többek között éppen ezt említi: „Mindig vannak, akik későn kapnak észbe, nem regisztrálnak, és helyet kell nekik szorítani. Nem könnyű,

de mindig megoldjuk.” Az iskola konyháján különleges körülmények között készültek a Peszáchra, hiszen a gyerekek étkeztetését folyamatosan meg kell oldani amellet, hogy a konyhát kitakarítják és felkészítik az ünnepre.

Az ünnep előtti napoknak ugyanígy is ezzel kell telniük, ugyanúgy, mint amikor otthon készülünk a peszáchai főzésre. Csakhogy egy több ezer főt kiszolgáló konyha takarítása nagyobb léptékű feladat, mint amivel családi körben szembenézünk. Az Óbudai Kosher Catering kivételesen jó helyzetben van: munkájukat a takarítás idejére a Carmel étterem veszi át. Idén hétfőn kezdték meg a felkészülést. Azaz ne siessünk ennyire előre... A takarítás ugyanis okos tervezéssel kezdődik, amikor a menüt már ahhoz igazítják, hogy minél több chomecos vagy nem peszáchai élelmiszert kiürítsenek a raktárakból, ezzel könnyítve meg az ünnepi átállást – magyarázza Erdős Judit. Ezután kezdődhet a takarítás. Az Óbudai Zsinagógát és az itt található nagyüzemi konyhát tizenkét ember takarítja az ünnepre, hogy mindenhol eltűnjön a legutolsó aprócska chomec-morzsa is. Ezután kezdődik a főzés: az ünnep első és utolsó két napján négy-nyolc étkezést kell biztosítani a résztvevőknek, ez több tízezer adag étel megfőzését jelenti.

Az óbudai konyháról tíz helyszínre szállítottak ötfogásos menüt a szederestekre. Összesen 1300 ember ette azt, amit itt főztek és sütöttek az ünnep előtti napokban. A becsomagolt menüket színkódokkal látják el, hogy a helyszíneken egyértelmű legyen, melyik nap melyik étkezéséhez tartozik az adott étel. „Az elmúlt két évben a kiszállítás volt a legnagyobb kihívás, idén, hogy újra közösségi szederek voltak, más feladatok voltak. Ellenőrizni kell, hogy mindenhol legyen elég peszáchai tányér, ha nem egyszer használatossal terítenek. Ezeket elő kell venni, elmosogatni, amihez meg kell szervezni, hogy legyen elég hely, elég ember stb.

A Bét Menáchem iskolában három szederre készültek föl. Első

TÖRTÉNELMI SZÉDER AZ ARAB EMÍRSÉGEKBEN

Több mint ezer résztvevő ünnepelte együtt az egyiptomi kivonulást Dubajban és Abu-Dzabiban. Ehhez hasonló méretű zsidó rendezvény még nem volt az öböl-menti államban.

„Az a meleg fogadtatás, melyben a helyi vezetés részesített minket, az együttélés és a tolerancia legszebb bizonyítéka. Az Emirátusok zsidó közössége fejlődik és virágzik és nagy számban érkeznek izraeliek, illetve más országban élők zsidók is mind Dubaiba, mind Abu Dzabiba. Fantasztikus dolog, hogy ennyien ünnepelhettük együtt a szabadság ünnepét, a Peszáchot” – mondta *Levi Duchmann* lubavicsi küldött, az Egyesült Arab Emirátusok főrabbija.

A helyi zsidók és a turisták mellett nagykövetek, valamint állami tisztségviselők is megjelentek a szederen, melyet emiatt több nyelven: héberül, angolul, franciául és oroszul tartottak. Izrael főrabbijai videóüzenetben köszöntötték Duchman rabbit és az emirátusi hitközség tagjait.

Duchman rabbi 2014-ben érkezett először az országba, ahol megalapította a „Zsidó Egyesült Arab Emirátusok” nevű szervezetet, mely a zsidó oktatásról és hitéletéről gondoskodott a helyi zsidók – elsősorban üzletemberek és nemzetközi szervezetek munkatársai – számára. Az Izrael és az arab világ több állama közötti megbékélést szentesítő Ábrahám-egyezmény aláírása után jelentősen megnőtt az izraeliek és a máshol élő zsidók érdeklődése az Emirátusok iránt, így 2020 óta az ország kiemelt zsidó turisztikai és üzleti célpontnak számít. A rabbi elmondta, hogy a helyi lakosok örömmel fogadták az Izraellel kötött békeegyezményt.

„Igazi, mély szeretetet éreznek a zsidó nép iránt. Az Emirátusok toleráns hely, ahol jól működik az együttélés. Mindig nagy tisztelettel viszonyultak hozzánk. Óméltósága, Mohammed bin Zajed al Nahjan sejk mindent megtesz, hogy országa világítótorony legyen a környező államok számára” – mondta, és hozzátette: „Mi is és ők is Ábrahám ősatyánktól származunk. Unokatestvérek vagyunk. A zsidók és az arabok évszázadokon keresztül békében éltek együtt Marokkóban, Tunéziában, Algériában, Libanonban, Szíriában és sok egyéb országban. Itt nem számít, hogy kinek mi a vallása. A tolerancia és az elfogadás őszinte.”

AZ ISRAELI ZSIDÓK KILENCVENHAT SZÁZALÉKA TART SZÉDERT

Az egyiptomi kivonulásra emlékező peszáchi széder a legnépszerűbb ünnepi szertartás Izraelben, melyből szinte senki sem akar kimaradni. Az Izraeli Demokrácia Intézet idén a zsidók és a muszlimok között is végzett felmérést, melyből az derült ki, hogy mindkét közösség nagy várossal tekintett az ünnepére: a rámádánra és Peszáchra.

A Peszáchot megelőző napon rendszerint hatalmas torlódások alakulnak ki az izraeli utakon. A kutatás rávilágít ennek okára: a válaszadók 49 százaléka rokonoknál vagy barátoknál tölti a szédert és csak 41 százalék ül asztalhoz saját otthonában. Hat százalék nyilatkozott úgy, hogy izraeli vagy külföldi szállodában tölti az ünnepet és mindössze két százalék közölte azt, hogy nem tervezi a széder megtartását.

A felmérés érdekessége, hogy a Peszách ünnepéhez való hozzáállást tekintve nem találtak eltérést a társadalom különböző csoportjai között, legyen szó háredi vagy szekuláris zsidókról, bal- vagy jobboldaliakról, fiatalokról vagy idősekről.

Összességében a zsidók 87,5 százaléka mondta, hogy kedveli a családi összejöveteleket az ünnepek során.

Izraelben gyakran többgenerációs, népes családok szédereznek együtt, ezért az Egészségügyi Minisztérium aggodalmának adott hangot, a koronavírus terjedésétől tartva.

A szakemberek felszólították az ünneplőket, hogy tegyenek meg minden szükséges óvintézkedést és igyekezzenek elkerülni a fertőzést az ünnep alatt.

Peszách ünnepe iskolai szünettel jár Izraelben, sokan vesznek ki szabadságot és utazásra fordítják a tavaszi vakációt. Két év részleges vagy teljes lezárás után ismét tömegek rohamozták meg az ünnep alatt a Ben-Gurion repülőtér: napi 60-75 ezer utas haladt át a terminálon.

este magyar és angol nyelvű széderek zajlottak. A magyar közösséget a hagyományoknak megfelelően *Oberlander Báruch* rabbi vezette. Az angolul beszélőket amerikai bócherek vezették végig a kivonulás történetén, míg a második estén *Szabó György* fo-

gadta a Vasvári zsinagóga közösségét.

Peszách mind előkészületek, mind főzés szempontjából a legbonyolultabb ünnepünk. Vannak, akik mindezek mellett arra is figyelnek, hogy a minimumra szorítsák a fel-

dolgozott élelmiszerek használatát az ünnep alatt. Erre törekszenek a Bét Menáchem iskola konyháján is, ez azonban nem megy a minőség és a változatosság rovására: „A legnagyobb kihívás, hogy friss, finom és változatos legyen az étel, ami szépen is néz ki. Hogy mindenkinek legyen meg mindene, amit szeret és érezze, hogy törődünk velük” – magyarázza *Oberlander Batsheva*, hozzátéve, hogy a félünnepeken is üzemel a konyha: ukrainai menekültek számára főznek és a közösség tagjai is rendelhetek a menüből.

Összesen ezer fő, köztük ukrainai menekültek széderéről a magyarországi izraeliek Chábád-központja, a Keren Or gondoskodott. Vezetője, *Raskin Smuel* rabbi kérdésemre elmondta: a Marriott hotelben párhuzamosan öt különböző teremben tartottak szédereket. Ezek egyikében mintegy 150 ukrainai menekült köszöntötte a szabadság ünnepét. A szédert számukra *Levi Engelsman* rabbi vezette. Feleségével, *Chavival* és három kisgyerekükkel maguk is Ukrajnából menekültek: Dnyepperből érkeztek hozzánk azzal a céllal, hogy itt folytassák munkájukat, és oroszul beszélők számára alakítsanak ki egy Chábád-központot.

A peszách Hágádában rengeteg „számolós feladat” van, ahogy a gyerekek mondanák. Számoljuk a csapásokat, gyarapodó zsidó népet, az Örökkévaló csodáit... számoljunk egy kicsit most mi is. Budapesten és vonzáskörzetében tehát összesen tizenkét helyszínen közel 2500-an ünnepeltek az EMIH közösségi széderein. Emellett két vidéki nagyvárosban, Miskolcon és Debrecenben összesen 230-an vettek részt közösségi szédereken, míg az ingyenes pászka-program segítségével 3000 család asztalára került macesz.

Az ünnep, amire a felkészülés már hónapokkal ezelőtt megkezdődött, már véget ért. Az utolsó két nap után minden edény újra elmostak, elpakoltak. A peszách raktárakat telirámolták és lezárták – mi pedig már csak az ünnep különleges pillanatait vizsgáljuk a hétköznapi szürke világába.

ELKÉSZÜLT A VILÁG LEGHOSSZABB GIGAMACESZE

Peszách ünnepének tiszteletére megsütötték Izraelben a világ leghosszabb maceszát és rögtön ki is állították az elnöki rezidenciában. *Jicchák Herzog* és felesége, *Michál* otthonában fogadta a maceszt elkészítő sütöde vezetőit és családjukat.

A világ leghosszabb macesza, minden eddig rekordot megdöntve, eléri a hat méter hosszúságot, szélessége 1,6 méter, vastagsága négy milliméter. A hatalmas maceszlap nagyjából hat kilogrammot nyom. Felületén hozzávetőlegesen 119 ezer lyuk található, és hét kiló lisztből, valamint három liter vízből gyúrták össze. Az elkészítése három órát vett igénybe, ami egyben azt is jelenti, hogy Peszáchra sajnos nem volt kóser, hiszen ahhoz, hogy a macesz kovásztalan maradjon, a liszt és a víz találkozásától számított 18 percen belül a sütőbe kell kerülnie.

Az izraeli államelnökkel tartott találkozón részt vett *Dávid Wolf*, aki a sütöde tulajdonosainak ötödik nemzedékéhez tartozik, valamint fia, a sütöde alelnöke, *Roi Wolf* és gyermekei (akik már a hetedik nemzedékhez tartoznak). A családtagok beszámoltak az elnöknek és feleségének a hatalmas macesz elkészítésének menetéről, valamint a sütödét alapító család történetéről.

„Ti vagytok az üzem hetedik nemzedéke, ez csodálatos” – mondta Herzog a megjelent gyermekeknek.

Az óriási macesz elkészítésén az üzem mintegy húsz munkatársa dolgozott, és ahhoz, hogy megsüssék, át kellett alakítaniuk a gyártósort. Herzog elnök a beszédében elmondta: „Nagy örömünkre szolgál, hogy itt láthatjuk Izrael és talán az egész világ leghosszabb maceszát most, hogy az üzem a fennállásának 138. évfordulóját ünnepli. Ennyi ideje készülnek ott a maceszlapok. Az egész zsidó népnek csodálatos széderestéket kívánok, jó étvágyat a maceszhez és kóser és boldog Peszáchot!”

Herzog felesége hozzátette „Tavaszi, kellemes és csendes ünnepet kívánok mindenkinek. Kívánom, hogy nyugodtabb napok elé nézzünk” – mondta, utalva az ünnepet megelőző hetek véres merényleteire. Sajnos Michal kívánsága nem talált meghallgatásra palesztin oldalon...

TÖBB TONNA MACESZT ÉS ÉLELMISZERT KAPTAK A ZSITOMIRI ÁRVAHÁZ LAKÓI

A zsitomiri árvaház minden étel-szükségletét fedezte Peszáchra az Israel Magen Fund. A Kijevtől nem messze fekvő Zsitomir zsidó árvaházának mintegy száz lakója menekült Izraelbe és telepedett le átmenetileg a Júdeai-hegyek lábánál fekvő Nész Hárimban. David Rose, az Israel Magen Fund egyik társalapítója személyesen is részt vett a hatalmas ételadomány kiszállításában és átadásában. A Peszáchra szánt kóser élelmiszerek kétszáz nő, gyermek és az árvaház teljes személyzetének szükségleteit elégítette ki az ünnep alatt.

„Akárcsak őseitek, ti is csupán néhány személyes holmival hagyatok el otthonaitokat, hogy új életet kezdjétek Izrael földjén” – mondta Rose. „Adományozóink, többek között az amerikai Agudath Israel segélyalapja azonnal adakoztak, amikor meghallották felhívásunkat, hogy ezeknek a csodálatos gyermekeknek lehetővé tegyünk, hogy valóban megízlelhessék a szabadságot első izraeli Peszáchjuk során.”

Az adományt szállító teherautókon több tonna macesz mellett hús, hal, bor, gyümölcsök és zöldségek érkeztek, és az adományokból még a konyhák kikóserolására, Peszáchra alkalmassá tételére is tellett. Slomó Wilhelm rabbi, az árvaház vezetője köszönetet mondott a pénzalapnak adományozó szervezetek bőkezűségéért. Az adományok, mint mondta, lehetővé teszik, hogy az árva gyerekeknek boldog és kóser Peszáchjuk legyen.

SZÁZHÚSZ ÉVIG!

A Rebbe születésnapját ünnepelték világszerte

Bis hundertundzwanzig! *Kiáltjuk a születésnaposnak, amivel azt kívánjuk, hogy a zsidó felfogás szerinti emberi kor legvégső határáig, azaz százhusz esztendeig éljen. Nem meglepő hát, hogy a lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson születésének százhuszadik évfordulója hatalmas figyelmet kapott a lubavicsi haszid világban. A zsidó.com születésnapi írásaiból válogattunk.*

A Rebbe a cári birodalomban, Nyikolajevben (ma Mikolaiv, Ukrajna) született 5662. niszán 11-én, azaz 1902. április 18-án. Édesapja a neves tóratudós, Lévi Jicchák rabbi volt, édesanyja Cháná rebecen. Születése után az ötödik lubavicsi rebbe, Sálom Dov Ber Schneerson rabbi nem kevesebb, mint hat táviratot küldött a szülőknek, amelyekben áldásai mellett különböző tanácsokat is adott a gyermek méltó felneveléséhez.

A Rebbe rendkívül fontosnak tartotta a születésnapokról való megemlékezést. Tanítása szerint e napon a lélek megújul és áldásban részesül. Arra biztatott mindenkit, hogy tekintse a saját születésnapját egyfajta Ros hájánának, újévnek, mely alkalmat ad arra, hogy számvetést csináljon és a jövő felé tekintsen. A Rebbe természetesen a születésnap kapcsán is a cselekedeteket helyezte előtérbe, elsősorban a tóratanulással, a micvák gyakorlásával és a másokkal való kapcsolatok javításával kapcsolatban. A Rebbe a saját születésnapján is ezt tartotta szem előtt és igyekezett újabb eredmények elérésére ösztönözni híveit a Chábád mozgalom tevékenységének kibővítése terén. Szokássá vált, hogy e napon a haszidok saját vállalásaikat ajánlották a Rebbének ajándék gyanánt.

A jeles nap idén április 12-re esett. A pontos dátumot megelőzően, április 6-án a jeruzsálemi Teddy Stadionban 34 ezer ember gyűlt össze a Rebbe tiszteletére és neves zenészek közreműködésével haszid dallamokat énekeltek.

120 ÉV – 1210 ÚJ INTÉZMÉNY

1972-ben, a hetvenedik születésnapján a Rebbe arról beszélt, hogy a nyugdíjba vonulás nem fér össze a zsidó gondolkodással, mert az ember feladata az, hogy folyamatosan munkálkodjon. Ajándékként azt kérte követőitől, hogy 71 új lubavicsi intézményt alapítsanak világszerte, ami meg is történt.

E kérés mintájára döntöttek idén 1210 új lubavicsi intézmény megalapításáról, amelyek között találunk Chábád-központokat, akár olyan távoli helyen is, mint Costa Rica, új mikvéket Ghánától Jamaicáig, micvatankot, óvodát és iskolát.

Az Egyesült Államokbeli Pensacolában rögtön két új intézmény is nyílt, ugyanis az itt szolgáló Mendel Danow rabbi és felesége, Nechámá elhatározta, hogy létrehozzák azt a két fontos zsidó intézményt, mely közösségekben még hiányzik: egy mikvét és egy óvodát. A rabbi emellett még egy klubot is alapított a városban élő fiatal zsidó értelmiségieknek.

„Itt még sohasem működött rituális fürdő és zsidó óvoda sem volt. A Rebbe születésnapja adott motivációt ahhoz, hogy belevágjunk a megvalósításba. A 120-as szám a teljességet szimbolizálja. Mi a zsidó élethez szükséges infrastruktúra teljességét szeretnénk létrehozni Pensacolában”

– mondta Danow rabbi.

A jamaicai mikvét is éppen niszán 11-én nyitották meg ünnepélyes keretek között. „Nincs tudomásunk arról, hogy bármikor is lett volna mikve Jamaicában” – mondta Ainsley Henriques, a helyi zsidó élet kutatója. A jamaicai Chábád-központot *Yaakov Raskin* rabbi és felesége, *Mushkee* vezeti.

„Ez egy sziget, amelyet minden oldalról óceán vesz körül. Az épített mikve hiánya eddig nagyon megnehezítette a zsidó családi élet törvényeinek betartását mind az itt élők, mind a turisták számára. Az óceánt elvileg lehet mikvének tekinteni, ám számos halachikus, biztonsági és szemérmességi problémát kell megoldani ahhoz, hogy használni lehessen, ezért csak akkor éltünk ezzel a lehetőséggel, ha nem volt más választásunk”

– mondta Raskin rabbi, a rebecen pedig hozzátette: „Én már hét éve kísérek nőket az óceánpartra, de ennek vége, mert, Istennek hála, megépült a mikve. Emlékszem, tavaly éppen egy rendkívül viharos napon érkezett el egy hölgy megmerülésének napja. Logikus lett volna elhagyni, de végül sikeresen megoldottuk. Később derült ki, mennyire fontos volt a számára, hogy mindenképpen azon az estén merüljön meg. Már hosszú évek óta nem volt képes teherbe esni, ezért rendkívüli módon oda kellett figyelnie az időzítésre. Istennek hála megfogant, és az őszi ünnepek előtt egészséges gyermeknek adott életet. Ezentúl nem kell megküzdenie senkinek az elemekkel, ha meg akar merülni. A Rebbe a *Zohár* alapján azt tanította, hogy a mikve megváltoztatja az adott város és ország spirituális állapotát. Ennél szebb ajándékot nem is ajánlhattunk volna neki a születésnapján.”

TANULÁS AJÁNDÉKBA

A 120. évforduló közeledtével, haszidok tömegei – köztük férfiak, nők és gyerekek – vállalták magukra világszerte, hogy elmélyülnek a Rebbe írásaiban, és ezt ajánlják fel születésnap ajándék gyanánt.

A projekt kezdetén a 600 kötetbe foglalt életmű (beszédék, tanítások, levelek, magyarázatok, feljegyzések) egy-egy részét választották ki maguknak a résztvevők és vállalták, hogy niszán 11-ig áttanulmányozzák azokat. A kezdeményezés hatalmas sikere miatt a szervezők négy újabb felosztási programot készítettek, amelyek egyenként 250 kötetnyi tanítást tartalmaznak.

„A jó cselekedet jutalma maga a jó cselekedet” – e mondás jegyében tombolasorsolást is hirdettek, melynek során a Rebbe írásait tartalmazó könyvsorozat 120 példányát sorsolják ki a tanulási program azon résztvevői között, akik legalább öt fejezet tanulására iratkoztak fel. Minden további öt fejezet egy újabb tombolajegyre jogosított fel.

Azok, akik egy egész kötet áttanulmányozását vállalták, külön sorsoláson vettek részt, amelyben a hetvenöt részes *Tórá Menáchem – Hitváádújt* sorozatot lehetett megnyerni.

„Bár a tanulási program a Rebbe születésnapjára koncentrál, tanításainak tanulmányozása valójában az egész éven át tart”

– mondta *Shmuel Butman*, a Lubavicsi Ifjúsági Szervezet igazgatója a COLlive internetes portálnak. A szervezők igyekeztek minél szélesebb körben hirdetni kezdeményezésüket, a lubavicsi jesivákat személyesen járták körbe, hogy minél több diák iratkozzon fel a programra.

Az Oholei Torah Mesivta oktatási intézményben ki nyomtatták a fejezeteket tartalmazó hosszú listát és kiragasztották a jesiva falára, hogy a tanulók átlássák az egész programot és a kedvükre való részeket választhassák ki maguknak. Emellett az interneten keresztül is lehetőség volt csatlakozni.

ÁRVÁK BÁR MICVÁJA UKRAJNAI MENEKÜLTEKSEL

A legrégebb, ma is működő, rászorulókat segítő zsidó intézmény a Kolel Chábád, mely szerteágazó tevékenységet folytat Izraelben. Egyik programjukat, az árvák bár micváját, minden évben a Rebbe születésnapjára szervezik, ám idén ez egy különleges színezetet kapott.

Mindössze néhány héttel azt követően, hogy elmentek otthonukból, ukrainai menekültek is csatlakoztak az árvák bár micvájához a Siratófalnál. A 13 éves zsitomiri fiúk korábban egy árvaházban éltek Kijevtől nem messze. Most mindannyian részt vehettek azon az érzelmeiktől fűtött ünnepségen, amelyet a Kolel Chábád rendez évről évre árva fiatalok számára.

Az ukrainai fiúk azon több mint száz gyermek közé tartoznak, akiket Izraelbe menekítettek és jelenleg a Jeruzsálemhez közeli Nesz Hárimban élnek. A bár micva ünnepség szervezői elmondták, hogy bár a gyermekek úgy vélik, hogy jelenlegi lakóhelyük csupán átmeneti állomás, és hamarosan mindannyian visszatérhetnek Ukrajnába, a háború bizonytalanná teszi a jövőjüket.

„Ezzel az ünnepséggel az a célunk, hogy minden egyes, ma itt lévő és komoly traumákat átélt fiú számára világos legyen: életük e jeles eseményéről nem feledkeztünk meg”

– magyarázta *Sálom Duchman* rabbi, a Kolel Chábád vezetője, majd hozzátette:

„Van abban valami igazán felemelő, hogy ezek a gyermekek, akiknek néhány héttel korábban teljesen felfordította az életét a brutális háború, ma abban az áldásban részesülnek, hogy a bár micvájukat a világ legszentebb és legkülönlegesebb helyszínén ünnepelhetik.”

A kezdeményezés célja, hogy teljes bár micva élményt nyújtson olyan gyermekeknek, akiknek az egyik szülője betegség, baleset, merénylet vagy más katasztrófa áldozata lett. A fiúk mindegyike kap egy pár tfilint, utalványokat ruhavásárláshoz és egyéb ajándékokat. A Siratófalhoz táncal kísérik el őket és önkéntesek segítségével rakják fel újonnan kapott tfilinjüket.

A Siratófalnál tartott ünnepség után a fiúkat és családjukat buszokkal szállítják egy hatalmas jeruzsálemi

rendezvényközpontba, ahol többfogatásos vacsora és élő zene, beszédek és más meglepetések várják őket. A mostani eseményt a Meromim Alapítvány és a Goldman-család támogatta. A múlt hónapban 12 éves, vagyis bít micva lányoknak tartottak hasonló ünnepséget.

Az 1778-ban alapított Kolel Chábád Izrael legrégebbi, folyamatosan működő adománygyűjtő szervezete és számos különféle, szükségét szenvedő csoport számára nyújt támogatást és programokat. Az ukrainai háború kitörése óta az intézmény megsokszorozta erőfeszítéseit és nagyban támogatja az ukrainai zsidók izraeli letelepedését.

A zsitomiri árvaház lakói közül *Tima Kobakov* nyilatkozott angol nyelven. Elmondta, hogy milyen örömet okozott neki az ünnepség és kifejtette, hogy rendkívül hálás Izrael segítségéért. Tima és testvérei is a zsidó államban lettek menedékre az ukrainai borzalmak elől:

„Nem tudom, hogyan magyarázom el azt, amit érzek. Csak azt tudom mondani, hogy nagyon boldog vagyok és ez egy igazán különleges nap”.

JOE BIDEN: MA A REBBE ÉLETÉT ÉS ÖRÖKSÉGÉT ÜNNEPELJÜK

A Rebbe születésnapja, niszán hónap 11. minden évben az Oktatás és a Tudás Megosztásának Napja az Egyesült Államokban. Ez az egyetlen olyan jeles állami nap, amelyet a zsidó naptár szerint állapítanak meg minden évben 1978 óta. Az első ilyen napot Jimmy Carter elnök jelentette be. A Rebbe azt nyilatkozta, hogy a döntés tisztelgés a Chábád-Lubavics mozgalom előtt, „amely az oktatást nem csupán a zsidó élet, de az egész emberiség sarokkövének tartja, és több mint kétszáz évvel ezelőtt történt megalapítása óta elkötelezett [az oktatás ügye] mellett, maga a nap helyénvaló és időszerű tisztelgés az általánosságban vett oktatás előtt is”.

A Rebbe számára az oktatás a legfontosabb ügyek közé tartozott. Gyakran beszélt arról, hogy az oktatás a társadalom alapja, és ezért nem csupán a későbbi munkakörökben alkalmazható tudás megszerzésére kellene koncentrálni. A cél ennél mélyebb és szélesebb: az ok-

tatás feladata a személyiség építése, valamint morális és etikai értékek hatékony átadása. A napot a Fehér Házban fontos személyiségek jelenlétében nyilvánítja ki a mindenkori elnök, rövid beszéddel kiemelve a nap fontosságát és aláírásával hitelesítve a különleges nap érvényességét.

Biden elnök idejében a következőt hangsúlyozta:

„Most, amikor egy jobb Amerika felépítéséért fáradozunk, feltétlenül ésszerűen kell tartanunk, hogy az oktatás a kulcsa annak, hogy az emberek jobb lehetőségek, prosperitás, stabilitás és egyenlőség közepette éljenek itt és az egész világon. A magas szintű oktatás fejleszti az elmét, megnyitja a szívet, kiteljesíti a képességeket és megerősíti a jellemet. Az oktatás által megtanuljuk meglátni önmagunkat embertársainkban és megbecsülni közös emberi létünkben az emberi méltóságot. Senki nem tudta ezt jobban annál az embernél, akinek egész életét és örökségét ünnepeljük ezen a napon:

Menachem Mendel Schneerson rabbi, a Lubavicsi Rebbe, a Chábád-Lubavics mozgalom vezetője.”

Ezt követően Joe Biden kiemelte a Rebbe példamutató elhivatottságát az oktatás, a sokféleség és az egyenlő bánásmód iránt.

„Miután túlélte a történelem egyik legkegyetlenebb időszakát, a Rebbe azzal az elhatározással folytatta életét, hogy részt vesz az emberiség lelkének meggyógyításában.”

Az amerikai elnök a Rebbe gondolkodóként, vezetőként és nagyszerű tanérként méltatta, aki

„felismerte az emberekben rejlő végtelen potenciált attól függetlenül, hogy milyen háttérből jöttek”.

„A Rebbe életműve emlékeztet Ámosz próféta szavaira:

»gyűlöljétek a gonoszt, szeressétek a jót és állítsátok fel az igazságot a kapuitokban.«

Mindnyájunk közös felelőssége e szavak szerint élni”

– írta Biden elnök, és így folytatta:

„Minden egyes amerikai gyermek lelkében és elméjében el kell ültetnünk a szeretet, a kedvesség és az empátia magjait.”

Végül Biden elnök bejelentette:

„Ennek okán én, Joshep R. Biden Jr., az Amerikai Egyesült Államok Elnöke az Alkotmány és az Egyesült Államok törvényei által rám ruházott jogokkal élve kijelentem, hogy a mai nap, 2022. április 12. az Oktatás és a Tudás Megosztásának Napja az Egyesült Államokban. Felkérem a kormány hivatalnokait, oktatókat, önkénteseket és az Egyesült Államok minden lakosát, hogy megfelelő programokkal, ünnepekkel és tevékenységekkel ünnepeljék meg ezt a napot.”

MAGYAR KISFILM AZ ÉVFORDULÓRA

Közismert dallam, fülbemászó klasszikus zene: a Pisztráng. Talán úgy még ismertebb, hogy *„A csermely halkán zúgott, hol útja völgyre nyílt...“*. Zeneszerző: Franz Schubert.

Hiánypótló lehet ez a műfaj rajzos, zenés, zsidó témájú videó gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt. A filmet egy brazil grafikussal együttműködve készítette Koós Haim a Rebbe 120. születésnapja alkalmából.

„Már régen elkezdtem átírni zsidó szövegre a dallamot és gondban voltam, hogy honnan szerzek jó zenei kíséretet hozzá az ének alá. Aztán a Budapesti Vonósok márciusban megjelentettek YouTube-on huszonnégy klasszikus zenét karaoke-változatban és erre a zenére énekelte rá Handó István operaénekes magyarul a dalt” – mesélte Koós Haim.

Schuberttről kevesen tudják, hogy talán az egyetlen volt, aki a XX. század előtt héber szövegre írt zenét zsidó liturgiából (pl. 92. zsoltár).

„A zsidó átirat szövegét úgy írtam meg, hogy először Isten szól Mózeshez és adja a Tánokat (benne 613 micvát), amit Mózes továbbad a népnek (Tóra). És mi, zsidók, igyekszünk megtartani a parancsokat és imádkozunk, énekelünk, aminek a hangja felszáll Istenhez. Tehát ez egy körforgás, egy háromszög: Hásemtől (szó szerint: a név, az Örökkévaló hagyományos megnevezése) indul, Mózesen keresztül a zsidókhoz és onnan visszazáll a Teremtőhöz. Hamarosan elérhető lesz az angol változat is Domján Gábor hangjával” – mesélte Koós Haim.

*És Isten hangja sűgött, és Mózes mindent írt.
Ez negyven napig tartott, úgy írt ő, ahogy bírt.
Sok micva fénye látszott, mit éppen megkapott.
Volt hatszáz tíz és három és fényük csillogott.
Volt hatszáz tíz és három és fényük csillogott.
A micvákat megtartjuk, így éljük életünk.
És figyeljünk egymásra és kóserül együnk!
És szombatunkat várjuk, a legszebb ünnepünk.
És imáink felszállnak, hát énekelj velünk!
Az imáink felszállnak, hát énekelj velünk!*

EMLÉKNAPOK IDEJÉN

Április többszörösen is a holokauszt megemlékezések ideje. A Holokauszt Magyarországi Áldozatainak Emléknapja, valamint az idén április 28-ra eső Jom Hásoá alkalmából néhány különleges történettel emlékezünk mártírjainkra és a soá túlélőire.

Koncentrációs táborban lettek barátok, 80 év után véletlenül találkoztak

A két férfi együtt raboskodott egy koncentrációs táborban, a felszabadulás után pedig elváltak útjaik. Egy véletlen folytán most ismét átélhették egymást.

Jack Waksal és Sam Ron 1943-ban látták egymást utoljára, amikor egymás mellett lapátolták a szenet a lengyelországi Pionkiban működő munkatáborban. Waksalnak gyakran eszébe jutott a társa az elmúlt évtizedekben, és azon tűnődött, vajon ő is túlélte-e a borzalmakat. A választ idén március 20-án kapta meg: barátja nem csak túlélte a háborút, de még mindig életben van.

Az Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeuma gálaestet tartott Dél-Floridában, ahol a 97 éves Ron volt a díszelnök és beszédet is mondott. A négy száz fős közönség soraiban ott ült a szintén 97 éves Waksal is, aki hirtelen ráismert rég nem látott barátjára.

„Ismerem ezt az embert. Egykor olyanok voltunk, mint két testvér” – gondolta magában. A beszéd után azonnal Ronhoz sietett, átölelte és így szólt:

„A testvérem vagy. Pionkiban együtt dolgoztunk”.

Ron először nem ismerte fel Waksalt, de azután visszatértek a régi emlékek. „Nagyon megható pillanat volt. Hihetetlen ez az egész” – mondta Ron. Amikor utoljára látták egymást, mindketten szénportól fekete, csontsovány és rettegő fiatalok voltak, most pedig két, elegáns ruhában feszítő idős ember állt egymással szemben, népes családjaik körében. Waksalhoz hasonlóan Ron is sokat gondolt egykori sorstársaira. Most lehetőségük nyílt átbeszélni az elmúlt évtizedeket.

Ron 1924-ben született Shmuel Rakowski néven Krakkó közelében. A háború elején családja elrejtőzött egy istállóba, de végül elfogták és 1943-ban a Plaszówban működő koncentrációs táborba deportálták. „Amikor bezárnak egy marhavagonba, nem tudod, hogy mi vár rád. Olyan leszel, mint egy állat” – emlékezett vissza. Néhány hónap elteltével Pionikibe vitték, ahol lőszerket gyártott. Ott találkozott Waksallal, aki egy Jedlińsk nevű faluból származott, és szintén egy másik koncentrációs táborból vitték Pionikibe.

„Szenet rakodtunk egész nap. Volt, hogy 24 órán keresztül talpon voltunk. Nagyon nehéz munkát végeztünk. Kevés ételt kaptunk és a higiéniai körülmények borzasztóak voltak. Állandóan éhesek voltunk. Gyakran előfordult, hogy aki mellé lefeküdtem aludni este, reggelre már halott volt” – mondta Ron. A rettenetes

körülmények ellenére a két fiatal úgy érezte, hogy szerencsések, amiért együtt vannak.

„Nagyon közel kerültünk egymáshoz. Mindig mellettem volt” – tette hozzá Waksal.

A tábor 1944-ben feloszlatták, a rabokat pedig a sachsenhauseni koncentrációs táborba vitték, a németországi Oranienburg közelébe. Waksal azonban megszökött és a következő nyolc hónapot egy erdőben bujkálva töltötte. A 15 szökevényből végül hatan maradtak életben. „Szerencsés voltam, hogy életben maradtam. A bátyámat egy hónappal a felszabadulás előtt ölték meg a náci” – mondta Waksal. A szüleit és két nővérét Auschwitzban ölték meg. Ő maradt egyedül életben a családból. Ron Sachsenhausenben maradt egészen 1945 áprilisáig, amikor halálmenetben útnak indították. Végül május 2-án szabadították fel az amerikaiak.

„Abban a pillanatban véget ért hatévnyi szenvedés. Szabadok voltunk” – emlékezett vissza Ron.

Bátyját megölték, de szülei életben maradtak, és egymásra találtak. Azután Ron Palesztinába vándorolt. 1956-ban Kanadába települt át feleségével és két gyermekével, ahol sikeres építőipari vállalatot alapított. Waksal a felszabadulás után visszatért szülőfalujába, ahol megtalálta Auschwitzból szabadult feleségét. Egy ideig egy németországi hontalanok táborában éltek, majd 1950-ben Daytonba vándoroltak ki.

Waksal az autóiparban helyezkedett el. Három gyermekük, hét unokájuk és öt dédunokájuk született. Ma

a floridai *Bal Harbourban* él, Ron pedig Boca Ratonban, szintén Floridában.

Mindketten sokat tettek a holokauszt-oktatásért és rendszeresen tartottak beszédeket fiataloknak. Így jutottak el ugyanarra a rendezvényre, melyen Ron minden évben megjelent, Waksal azonban idén vett részt először.

„Amikor megláttam a színpadon beszélni, azt gondoltam, hogy álmodom. Szerencsések vagyunk, hogy mindketten életben vagyunk még. Ez egy rendkívüli esemény, ilyen nem történik minden nap” – mondta Waksal. A két barát egymásra találása mindenkit megindított.

„Rendkívüli találkozás ez. Két túlélő, akik annyi mindenen mentek keresztül együtt. Láthatatlan kötelék fűzi őket egybe. Nem csak túléltek, hanem csodálatos életet építettek fel” – jelentette ki Robert Tanen, a múzeum területi igazgatója.

Waksal és Ron azóta is tartják a kapcsolatot és sokat telefonálnak egymásnak. Szeretnének hamarosan újra találkozni. „Mindketten várjuk a személyes találkozást. Nagyon sok mindent kell megbeszelnünk” – mondta Ron.

„Mindkettőnknek nagyszerű családja van és mindketten sikeressé váltunk. A remény története a miénk. Csoda, hogy túlélünk és csoda, hogy megértük ezt az életkort” – tette hozzá.

Zsido.com

EGY ELFELEDETT CHILEI DIPLOMATA, AKI ZSIDÓKAT MENTETT

Diplomaták és helyi zsidó vezetők emlékeztek meg egy elfeledett chilei diplomatáról, aki több mint 1200 zsidót mentett meg a holokauszt idején. Samuel del Campo a második világháború alatt Romániában teljesített diplomáciai szolgálatot és eközben chilei és lengyel útleveleket állított ki üldözött zsidóknak. A bátor diplomatáról Bukarestben a Nagy Zsinagógában emlékeztek meg. A tiszteletadáson részt vett Chile, Lengyelország és Izrael romániai nagykövete – tudósít a *jta.org*.

Samuel del Campo története a ragyogó emberi méltóságot jelenti a történelem egy olyan pillanatában, amikor mindent sötétség vett körül – fogalmazott beszédében Silviu Vexler, a Romániai Zsidó Hitközségek Szövetsége elnöke, a román parlament tagja. A zsinagógában del Campo tiszteletére emléktáblát is avattak.

Samuel del Campo 1941 és 1943 között Chile bukaresti ügyvivője volt. Egy semleges ország diplomatájaként a lengyel kormányt is képviselte, amely minden kapcsolatot megszakított az akkor Romániában hatalmon lévő, a náciakkal kollaboráló rezsimmel.

Saját kormányának be nem avatkozási politikáját figyelmen kívül hagyva, lelkiismeretére hallgatva készítette el az útleveleket azoknak a lengyel és román

zsidóknak, akiket a helyi hatóságok a mai Ukrajna területén található Csernovic gettójában tartottak fogva.

A harmadik országból származó úti okmányok birtoklása több száz zsidónak nyújtott védelmet a tervezett deportálásokkal szemben a Dnyeszteren túli területre, ahol százezrek

haltak meg a táborokban. Mindezekon túl Samuel del Campo többször is személyesen járt el a román külügyminiszternél, hogy kímélje meg az üldöztetéstől azokat, akiket dokumentumokkal látott el.

Ő az egyetlen chilei diplomata, aki zsidókat mentett a holokauszt idején, ami újabb bizonyíték arra, hogy saját kockázatára cselekedett, saját döntése alapján – hangsúlyozta a korszakot kutató román történész, Anca Tudorancea.

Később azzal vádolták, hogy pénzt fogadott el az általa kiállított papírokért, ez végül diplomáciai karrierjébe került. Del Campo soha nem tért vissza Chilébe, 1960-ban Párizsban halt meg. 2017-ben megkapta a Világ Igaza elismerést.

Ferencz Benjámint: még mindig nem tanultuk meg a nürnbergi leckét

A 102 éves Ferencz Benjámint, a nürnbergi per egykori ügyésze egész életében „egy emberibb és békésebb világért dolgozott, ahol senkit sem ölnek meg vagy üldöznek faji, vallási vagy politikai meggyőződése miatt”.

Április 7-én a Szabadság Érdemérmét adományozta Ferencz Benjámint Ron DeSantis floridai kormányzó a nácik bíróság elé állítása érdekében tanúsított bátorsága és eltökéltsége elismeréseként.

„Ferencz felelősségre vonta a nácikat a holokauszt elkövetése során elkövetett szörnyűségekért, és az ő munkájának köszönhető, hogy – a nürnbergi háborús bűnöket vizsgáló perekben az Egyesült Államok főügyészeként – ma azt mondjuk, soha többé nem engedjük, hogy a holokauszthoz hasonló tragédia megtörténjen” – mondta DeSantis.

„Ferencz Benjámint az utolsó túlélő nürnbergi ügyészként egy élő legenda, és büszkéek vagyunk arra, hogy floridai lakos” – tette hozzá. DeSantis elmondta, hogy a díj átadásán túlmenően reméli, hogy az segít „továbbvinni a Benhez hasonló emberek örökségét.” „Szeretném, ha a gyerekek az iskoláinkban 10-15-20 év múlva is tanulnának róla... hogy az emberek megértsék a holokauszt gonoszságát és azt a hősiességet, amit ezen a színpadon látunk” – mondta a floridai kormányzó.

Az ünnepségen Ferencz elmondta, hogy a tárgyaláson való részvétellel azt remélte, hogy „egy emberibb és békésebb világ lesz, ahol senkit sem ölnek meg vagy üldöznek faji, vallási vagy politikai meggyőződése miatt.

„Ezeket a kijelentéseket tettem a záróbeszédemben, ahol két tárgyalási nap után 22 vádlottat ítélték el. ... Megpróbáltam erre építeni, hogy megakadályozzam, hogy ez még egyszer megtörténjen” – magyarázta Ferencz. „És mégis, még ma is látjuk, hogy ez történik, látják a képeket, amint emberek futnak gyermekeikkel, miközben kórházakat bombáznak, és még mindig nem tanultuk meg a nürnbergi leckét, annak ellenére, hogy világosan és félreérthetetlenül lefektettük azt”.

Ferencz arra kérte a hallgatóságot, hogy beszéljenek a fiatalokkal a háború veszélyeiről, és azt mondta, hogy a társadalomnak fel kell hagynia „a háborúk dicsőítésével”. „Szemléletváltásra van szükség” – mondta.

„Állandóan dolgozom ... mert megpróbálom megváltoztatni az emberek gondolkodását a háborúról. Ha az emberek nem gondolkodnak rajta, a szívük sem fog megváltozni” – mondta Ferencz.

Ferencz 1920-ban született Erdélyben, és még az első születésnapja előtt költözött szüleivel az Egyesült Államokba. New York Hell's Kitchen negyedében nőtt fel, és 1943-ban végzett a Harvard jogi karán. A második világháború alatt az amerikai hadseregben szolgált, és a harctéren tanúsított bátorságáért kitüntették.

Saját könyvében, a Planethoodban Ferencz elmesélte, hogy látta a náci koncentrációs táborok borzalmait.

„Kitörhetetlenül beleégtek az emlékezetembe azok a jelenetek, amelyeknek szemtanúja voltam, miközben felszabadítottam a halál és a pusztítás központjait. Az olyan táborok, mint Buchenwald, Mauthausen és Dachau élénken bevésődtek lelki szemem elé. Még ma is, ha behunyom a szemem, olyan halálos látványnak lehetek tanúja, amelyet soha nem tudok elfelejteni – az égő hús tüzétől izzó krematóriumok, az égetésre váró, kimerevített hullák halmai, egymásra rakva ... a pokolba pillantottam be.”

A Boca Ratonban, a Florida Atlantic Egyetemen tartott kitüntetési ünnepségen DeSantis két másik holokauszt túlélőt, a 97 éves Samuel Ront és a 92 éves Norman Frajmant is kitüntette.

Neokohn

A VILÁG ZSIDÓSÁGÁNAK LÉLEKSZÁMA KÖZELÍTI A HOLOKAUSZT ELŐTTI

A holokauszt előestéjén, 1939-ben a világ zsidó lakosságának száma 16,6 millió fő volt. A világ zsidó lakossága 2020 végére elérte a 15,2 milliót, ami alig több mint egy millióval marad el az 1939-es holokauszt előestéjén mért 16,6 milliós számtól az Izraeli Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint – adta hírül a *The Jerusalem Post*. A világon a legtöbb zsidót számláló országok Izrael 6,9 millió és az Egyesült Államok hatmillió zsidóval. Izrael zsidóságának száma megtízszereződött 1948-as megalapítása óta, amikor is 650 ezer zsidó élt Izraelben. Franciaországban 445 000 zsidó él, ami drasztikusan

csökkenhetett volna, ha Marine Le Pen megnyeri az elnökválasztást, mivel sok zsidó nyilatkozta azt, hogy győzelme esetén elhagyja Franciaországot.

Franciaország után a legtöbb zsidó Kanadában, az Egyesült Királyságban, Argentínában és Oroszországban él, Ausztrália és Németország pedig holtversenyben a nyolcadik és a kilencedik helyen áll, egyenként 118 000 zsidóval. Az Izraelben élő zsidók közül 5,4 millióan Izraelben születtek, 1,5 millióan pedig alijáztak. Az alijázó zsidók kétharmada az Egyesült Államokból vagy Európából érkezett, a többiek pedig Afrikából vagy Ázsiából.

Ketubák a háborús övezetben: biztonságban vannak-e az ukrán zsidók iratai?

Amikor az embernek kétóra áll a rendelkezésére, hogy eldöntse, mit visz magával a háború elől menekülve, akkor előfordulhat, hogy nem a házasságlevele lesz az első, amit becsomagol. Mi történik, hogy egy ostromlott városban marad a ketubá? OBERLANDER BÁRUCH ÍRÁSA

Ketubá Portugáliából (1841)

Séjne, a feleség ápolónő, férje, Pinchász zenész és az egyik kijevei közösség helyettes rabbija. Nagyon kedves emberek, akikkel jókat beszélgettünk. Ebéd közben Séjne egyszer csak egy háláchikus kérdéssel fordult hozzám, hogy mi a teendője az alábbi helyzetben: bár nagyon hirtelen kellett indulniuk, időben eszébe jutott, hogy elrakja a házasságlevelét. Azonban két héttel később, amikor a kezébe vette a ketubát és belenézett, rájött, hogy a kapkodásban minden igyekezete ellenére rossz dokumentumot hozott el, nem a házasságlevelét.

A KETUBÁ ELHELYEZÉSE

Ahhoz, hogy megértsük az aggodalmát, tudni kell, hogy a ketubá nem csak az esküvői szertartás része, hanem a házasság teljes időtartama alatt a feleség birtokában kell hogy legyen¹. Ez nem azt jelenti, hogy mindig magával kell vinnie: még ha messzi útra utazik is, elég, ha tudja, hogy hol van. Ehhez a ketubát egy biztonságos helyen kell tárolni, ahol mindig a rendelkezésére áll². A talmudi bölcsek megtiltották a házaspár együttlétét, ha nincs meg a feleség házasságlevele³. A *Sulchán áru*ch szerint⁴, ha elveszett a ketubá, akkor a férj köteles újat írni a feleség részére⁵.

Kérdés, hogy minek számít az, ha a ketubá abban a kijevei lakásban van, ahonnan a házaspárnak el kellett menekülnie.

KÜLÖNBSÉG A MEGSZÁLLÁS ÉS A KIÜZETÉS KÖZÖTT

A RÖMÁ a *Sulchán áru*chban⁶ azt írja, hogy „ha van egy város, amit megszállt egy idegen hadsereg vagy ahon-

nan kiűzték a zsidókat, és a nőknek elveszett a ketubájuk, akkor kötelező újat írni, noha esetleg feltételezhető, hogy elő fog kerülni a ketubá, vagy esetleg vissza fogják engedni a zsidókat a városba. A ketubá az adott pillanatban elveszettnek számít, ezért kötelező újat írni”.

Ha elmélyülünk a szövegben, akkor rájövünk, hogy az „elveszett a ketubájuk” rész nem egy bizonyított, konkrét elvesztés jelent, hiszen akkor nem lenne értelme a második mondatrésznek. Mi adna okot arra, hogy a megkerülésében reménykedjünk?

A *Sulchán áru*ch forrását vizsgálva⁷ kiderül, hogy arról a helyzetről van szó, amikor a zsidók kiűzése után a helyiek a hátrahagyott vagyont elkezdtek széthordani. Ettől a perctől kezdve minden hátrahagyott irat elveszettnek számít, mert nagy esély van rá, hogy már nincsenek a helyükön. Erre a szituációra mondja a *Sulchán áru*ch, hogy ilyenkor már nem lehet kijelenteni, hogy majd megtalálják a helyén.

Egy másik helyen azt írja a RÖMÁ⁸, hogy ha egy hadsereg megszállja a várost, akkor azonnal úgy tekintjük, hogy valószínűleg minden irat elveszett, még akkor is, ha nincs konkrét tudomásunk arról, hogy a zsidó vagyont elkezdtek fosztogatni. Ezek szerint van különbség a megszállás és az elűzés között. A Talmud a szomorú tapasztalatok alapján azon a véleményen van, hogy ha egy hadsereg megszáll egy várost, akkor a legrosszabbra kell számítani, gyilkolásra és erőszakra⁹, ha pedig már az emberek sincsenek biztonságban, akkor a vagyonuk még annyira sincs.

Fotók forrása: Izraeli Nemzeti Könyvtár, ketubá-gyűjtemény

A HÁTRAHAGYOTT IRATOK STÁTUSZA

Ezért, ha tudjuk, hogy egy várost megszálltak, akkor inentől minden irat elveszettnek számít, beleértve a *ketubá*kat is.

Ha azonban „csak” elüldözték a zsidókat, akkor onnantól számít elveszettnek, ha hírét vesszük, hogy fosztogatások zajlanak.

A fentiek alapján tekintsük át az ukrainai zsidók helyzetét:

1. ha egy zsidó család pl. Herszonból menekült el, amit az orosz hadsereg megszállt, akkor a *ketubá* elveszettnek számít, és rögtön újat kell íratni.

2. ha a család megszállt városból menekült el, de kapcsolatot tartott ott maradt ismerősökkel, szomszédokkal, akik megerősítettek, hogy a megszállás ellenére az otthonukat nem fosztották ki, akkor szerintem nem számít a *ketubá* elveszettnek, feltételezhető, hogy a helyén van.

3. ha a család nem megszállt városból menekült el és nem jutott el hozzájuk olyan hír, miszerint elkezdtek fosztogatni az elmenekültek hátrahagyott vagyonát, akkor nem számít a *ketubá* elveszettnek, feltételezhető, hogy a helyén van. Ez áll a mi esetünkre: mivel Kijevet nem szállták meg az oroszok (adja az Örökkévaló, hogy minden ott élő biztonságban legyen), annak ellenére, hogy ostrom alatt van, továbbra is feltételezhető, hogy a *ketubá* a megőrzött helyen van, nem kell újat írni. (Pinchász beszélt a lakásuk tulajdonosával, aki megnyugtatta, hogy az továbbra is rendelkezésükre áll és várja őket.)

4. ha olyan hírek érkeznek, miszerint, ne adj Isten, egy városban az ostrom következtében megromlott a közbiztonság és megkezdődött a fosztogatás, akkor onnantól a *ketubá* elveszettnek számít, és újat kell írni.

Érdekes, hogy a kommentátorok nem hegyezték ki olyan pontosan a válaszukat a különböző helyzetekre, mint ahogy én a fentiekben megtettem. Ennek valószínűleg a történelmi környezet az oka: soha azelőtt egy háborús övezetből nem álltak rendelkezésre ennyire naprakész információk. Emellett figyelembe kell venni azt is, hogy korábban nem lehetett ilyen hamar biztonságba jutni: akár hónapokig is tarthatott a menekülés, ezért nem kellett ilyen pontosan kidolgozni a scénáriókat. Azonban a háláchá még az ilyen új helyzetekre is iránymutatással szolgál.

MIÉRT NEM ÍRUNK ÚJAT?

Felmerülhet a kérdés, miért ragaszkodunk a kijevei lakásban található *ketubá*hoz, amikor minden további nélkül lehetne egy újat írni sábesz után. Először is, mivel sábeszkor merült fel a kérdés, amikor nem lehet semmiképp új *ketubá*t írni, azonnal megoldást kellett találni nekik, hogy továbbra is kettesben maradhassanak a lakásban. Ezenkívül ebben a nehéz és bizonytalan helyzetben nem akartam azt az érzést kelteni, hogy háláchikusan már minden vagyonuk teljesen elveszettnek számít és megtörni a szívüket azzal, hogy reménytelennek tűnik a helyzetük és elbúcsúzhatnak az összes va-

Ketubá Görögországból, Korfu szigetéről (1819)

gyonuktól. Inkább olyan – még reálisnak tűnő – megoldást igyekeztem találni, amitől megnyugodhatnak ők és mások is, hogy biztonságban vannak az irataik és van esélyük visszakapni őket¹⁰.

A HADÁSZAT VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA

Miután a fentieket megírtam magyarul és részben megjelent a *Gut sábesz* magazinban¹¹, elkészítettem a héber változatát is és elküldtem több rabbinak. Az egyik tudós barátom, miután elolvasta a cikkemet, meggyőzött arról, hogy a fent idézett *sulchán áruchi* szabályt a megszállt városokról nem lehet a mai helyzetre alkalmazni, mert ezen a téren nagy változás történt.

Régen egy csata végének „természetes” velejárója az volt, hogy a győztes fél zsákmányt szedett. Erre bizonyos szempontból egyfajta jutalomként tekintettek¹². *Észter könyvében*¹³ kétszer is ki van emelve, hogy a királyhoz eljutott annak a híre, hogy a zsidók védekeztek, de nem nyúltak a zsákmányhoz. Ebből is látjuk, hogy mennyire természetes velejárója volt a háborúnak a zsákmányszerzés, hogy a győztes hadsereg elvisz mindent, ami mozdítható a városból. Ma azonban – legalábbis elméletben – nemzetközi egyezmények és a hadseregek belső szabályai garantálják a fegyveres összecsapások helyszínén élő civil lakosság jogait és ezek tiltják a fosztogatást is¹⁴.

Ezért ma, ha joggal feltételezhetjük, hogy a támadó hadsereg betartja ezeket a normákat, akkor még ha egy várost meg is szálltak, továbbra sincs okunk feltételezni, hogy a család otthonát kifosztották és a *ketubá* nincs a helyén, ezért ilyen esetben sem kell újat írni. Természetesen, ha kiderül, hogy az adott hadsereg folytatja a fosztogatás „hagyományát”, akkor vissza kell térnünk

az eredeti megállapításunkhoz a megszállt városokban hagyott *ketubákról*.

A mai hadviselés egy másik szempontból is különbözik a régitől. A repülőgépek előtt, amikor ostromoltak egy várost, akkor azt csak kívülről tudták lőni, így csak a város külső részét rombolták le. Ma, amikor repülőgépekből bombáznak, anélkül lehet egy város bármelyik részét teljes egészében lerombolni, hogy az ellenséges katonáknak be kellene tenni oda a lábukat. Ilyen például a délkelet-ukrajnai Mariupol város esete, ami talán a legnagyobb veszteségeket szenvedte el ebben a háborúban.

Felmerül a kérdés, hogy kell-e új *ketubát* írni azoknak, akiknek a rendkívül súlyos károkat szenvedett városban maradt a házasságlevele. A válasz, hogy még ilyenkor is feltételezzük, hogy megvan az irat a város megmaradt részében, amíg nincs konkrét tudomásunk arról, hogy megsemmisült¹⁵.

Ennek kapcsán meg is kérdeztem régi kedves ismerősömet, Mariupol lubavicsi rabbiját arról, hogy hol van az ő *ketubája*. A rabbi, aki még éppen el tudott menekülni a családjával a városból és most Izraelben tartózkodik, elmondta, hogy a házasságlevelük mairupoli otthonukban van. Bár a lakásuktól száz méterre lévő zsinagóga teljesen megsemmisült, a házuk még áll, annak ellenére, hogy a teteje megsérült és az ablakai mind kitörtek. Így egyelőre nem kell új *ketubát* írniuk, mert az továbbra is megvan – ahogy egyébként erről meg is győződött az a nem-zsidó ismerőse is, aki a zsinagóga Tóráit biciklivel menekítette ki a városból.

AMÍG NINCS BIZONYÍTÉK, NEM TEKINTJÜK ELVESZETTNEK A KETUBÁT

A fentiekből azt látjuk, hogy csak akkor tekintjük elveszettnek vagy megsemmisültnek a *ketubát*, ha konkrét tudomásunk van arról, hogy nincs az általunk ismert helyén vagy megsemmisült. Ugyanezt látjuk Jechezkel Róth (1935–2021), magyar származású New York-i rabbi döntvényében¹⁶, akitől azt kérdezték, hogy ha egy házban sábeszkor tűz ütött ki, az ott élő családnak el kellett menekülnie és mások fogadták be őket, akkor hogyan kell tekinteni a *ketubára*: mint ami megsemmisült vagy mint ami megvan. Róth rabbi szerint ha nem az egész ház égett le, akkor nyugodtan támaszkodhatunk arra, hogy más dolgokkal együtt a *ketubá* is megmenekült.

Hogyan feltételezhetjük valamiről, amiről nem tudunk semmit, hogy létezik? Kicsit Schrödinger macskájának az esetére emlékeztet a kérdés: a híres gondolkísérlet szerint egy dobozba zárt macska egyszerre élő és halott, ha nem figyel meg senki, hogy ténylegesen mi van vele. A háláchá azonban sokkal praktikusabb ennél. Az ún. *cházáká* fogalmát használja erre a helyzetre, ami azt jelenti, hogy egy ismert tény addig igaznak fogadjuk el, amíg az ellenkezőjéről meg nem bizonyosodunk¹⁷. Vagyis például ha van egy mikve, amiről megállapították, hogy kóser, akkor azt kósernek tekintjük, és teljes nyugalommal használhatjuk. Ha egy hónappal később, amikor már száz ember megmerült benne, kiderül, hogy kevés benne a víz, akkor úgy vesszük, hogy ettől a pillanattól nem kóser, mindezidáig megfelelő volt¹⁸.

Vagyis a *cházáká* elve alapján, amíg nem tudjuk biztosan egy *ketubáról*, hogy megsemmisült vagy elveszett, addig azt kell feltételeznünk, hogy még megvan ott, ahol hagytuk.

Adja az Örökkévaló, hogy hamarosan eljőjön a megváltás, véget érjen minden háború és a világ népei békeben éljenek!

Ketubá Rómából (1797)

¹ *Sulchán áruh* EH 66:1., 3.; ² Lásd *Divré Malkiel* responsum 6. kötet 10:2.; *Hitorörut tesuvá* responsum 4. kötet 33. fejezet; ³ *SÁ* uo.; ⁴ *Uo.*; ⁵ Lásd részletesen *A rabbi* válaszol 1. kötet 58. fejezet; ⁶ *Uo.* 3.; ⁷ *MáHRİK* responsum 116. fejezet, a *RáSBÁ* responsumját idézve, 1. kötet 634. fejezet; ⁸ *SÁ CM* 41:4. végén; ⁹ Lásd *SÁ EH* 7:10.; ¹⁰ Lásd még *Heárot uburim* folyóirat 1213. szám 48–50. oldal; ¹¹ 24. évfolyam 29. szám; ¹² Lásd *5Mózes* 20:4.; *1Sámuel* 30:24.; ¹³ 9:10., 15–16.; ¹⁴ Pl. a 1949. augusztus 12-én Genfben kötött Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló, Genfben 1977. június 8-án kelt Jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv) II. cím 4. és 8. cikke; ¹⁵ Lásd *MáHá-RáSDáM* responsum CM 309. fejezet; ¹⁶ *Márot Jechezkel* 674. oldal és a 6. lábjegyzetben; ¹⁷ Lásd részletesen *Talmudic Encyclopedia* (héber) 13. kötet 506–963. oldal; ¹⁸ Lásd *Kidusin* 66b. eleje.

Szafirát háomer – Omerszámlálás

És számláljatok magatoknak az ünnep másnapjától, ama naptól, midőn hozzátok a lengetés omerjét, hét teljes hét legyen. A hetedik hét után való napig számláljatok ötven napot; azután áldoztatok új ételáldozatot az Örökkévalónak. (3Mózes 23: 15.) CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

Modern omerszámláló eszköz az etsyről

Peszách és Sávout, a tóraadás ünnepe között ötven nap telik el. Ez az omerszámlálás ideje: Peszách második estjétől fogva hét hetet számolunk, minden nap eggyel közelebb kerülve a tóraadáshoz, és az ötvenedik nap Sávout ünnepe. Az Örökkévaló az égő csipkebokorból megparancsolta Mózesnek, hogy miután kivezette a népet Egyiptomból, a Szináj-hegyen szolgálják Őt. A hegyet a kivonulás után hét héttel érték el: niszán hó 15-én indultak útnak a szolgaság földjéről, és sziván hónap hatodikán gyűltek össze a Szináj-hegy lábánál, és ekkor kapták meg a Tórát. A kabalisták ezt a hét hetet az emberi szív 49 tulajdonságának feleltetik meg, és azt mondják, hogy az ember feladata az omerszámlálás során, hogy az adott napnak megfelelő szafirát jobba tegye, egyre közelebb kerülve az Örökkévalóhoz. A haszid gondolkodás szerint ezt a belső, lelki utat évről évre bejárjuk. Az omerszámlálás időszaka ezenfelül félig gyászidőszak, egészen lág báomerig, a 33. napig nem tartanak esküvőt, nem nyiratkoznak és nem borot-

válkoznak. Peszáchkor tehát az Egyiptomból való fizikai megszabadulást ünnepeljük, és addig számláljuk a napokat, míg el nem érkezünk a spirituális-szellemi megszabadulás, illetve felemelkedés időpontjához, a tóraadáshoz.

Az omer a tórai idők mértékegysége volt. A Szentélyben omerrel kimért árpaáldozatot hoztak Peszách és Sávout között. Mivel ma nem áll a Szentély, áldozatok sincsenek, így kizárólag szóban teljesítjük a számolás micváját. Nézzük meg tehát, hogyan tehetjük ezt meg hét héten keresztül:

Peszách második estjétől a Sávoutot megelőző nap estjéig számolunk. Legjobb, ha rögtön az est beálltával (az esti ima végeztével) számolunk, de az éjszaka bármely pontján sort keríthetünk rá. Elmondjuk a megfelelő áldást, majd kijelentjük, hogy az adott nap az omer melyik számú napja.

Kézírtas omerszámláló könyvecske, Itália, 1802-04

Ezután még egy rövid áldásformulát is elmondunk. Ezen a ponton fontos megemlíteni, hogy ameddig nem mondtuk el az áldást, és nem számoltunk, nem mondhatjuk ki az adott nap sorszámát. Így ha megkérdezi valaki tőlünk, hogy hányadik nap van, csupán azt az információt adhatjuk át neki, hogy az előző napon hányat számoltunk.

Ha valaki este vagy éjszaka véletlenül megfeledkezik a számolásról, a rá következő napon áldásmondás nélkül számolhat, majd a további estéken áldás elmondása után számolhat. Ha azonban nem pótolta be a számolást a nap során, a továbbiakban folytatnia kell azt, de áldásmondás nélkül.

Mikrográfiával írt omerszámláló naptár, Itália, 1825

Az omerszámláláshoz felállunk, és állva mondjuk el az áldást, valamint az adott nap számát.

Az áldás szövege:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת העומר

Áldott vagy te, Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki megszenteltél parancsolataiddal, és megparancsoltad az omer számlálását.

Ezután következik a számolás maga: ma van az omer X. napja – a hetedik naptól kezdve hozzátesszük, hogy ez hány hetet és hány napot jelent. Egy példával:

היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד בעומר

Ma van a nyolcadik nap, ami egy hét és egy nap az omerben.

Majd egy lezáró áldás-könyörgés hangzik el a Szentély felépüléséért és a szentélybeli szolgálat (áldozatok) visszaállításáért.

Bár maga a micva egy perc alatt teljesíthető, ezért első látásra könnyen betarthatónak tűnik, mégsem ennyire egyszerű, hiszen heteken keresztül minden este emlékeznünk kell a számolás szükségességére. Manapság ez

igazán nem okozhat nehézséget, hiszen számos telefonos applikáció, valamint e-mailes figyelmeztető szolgáltatás áll rendelkezésünkre.

Egészen néhány évvel ezelőttig erre a célra omerszámláló táblázatokat használtak: könyveket, továbbtekerhető számlálókat vagy közszemlére tehető táblákat. E táblák kiváló lehetőséget szolgáltattak a zsidó művészeknek a művészi önkifejezésre, és ezzel egészen a huszadik század elejéig nagy kedvteliséssel éltek a művészi vénával megáldott zsidók. Rajzolt, festett, papírkivágással díszített omerszámláló táblák maradtak ránk nagy számban. Ezek készülhettek magukban vagy összekapcsolhatták a zsinagógákban felakasztott siviti táblákkal vagy a jeruzsálemi irányt mutató mizrách-táblákkal is, esetleg egy egyesület emléktáblájával. Díszítésnek legtöbbször jellegzetes zsidó motívumokat, illetve virág- vagy geometrikus ornamentikát használnak. A számok megjelenhetnek sorban vagy körkörösén, és többnyire valami módon jelezni lehet rajtuk, hogy éppen melyik napnál tartunk.

Portugál típusú omerszámláló tábla, a legfelső sorban az éppen elért nap száma, alatta a hetek és legalul a napok száma

Gut sábesz helyett buen Sábát!

A PESTI SZEFÁRÁDI IMAHÁZ NYOMÁBAN

A pesti zsidónegyed, hála az Örökkévalónak, ma is aktív, élő része a fővárosnak. Szűk határon belül négy nagy zsinagóga, két bölcsőde, óvoda és iskola is működik. Persze a vészidők előtt még sűrűbben érték egymást az egyleti imaházak és tanházak, de így is van mire büszkének lennünk. Amikor a múltat idézzük, akkor természetesen az askenáz hagyományainkat ápoljuk, de tényleg csak askenáz múltja volna Pestnek? Valójában volt egy kis szefárádi közössége is, mely mérete ellenére még színesebbé és izgalmasabbá tette a főváros zsidó szcénáját. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

A PESTI – NEOLÓG – NAGYHITKÖZSÉG ÉGISZE ALATT

Az 1868/69-es zsidó kongresszust követő országos hitközségi szakadások elkerülése érdekében a „haladó” vallási gondolkozású zsidókat magába tömörítő neológ szervezet, de elsősorban a pesti izraelita hitközség, sokszor példálózott azzal, hogy szükségtelen a hitközségek szétválása, hiszen a legnagyobb hazai hitközség égisze alatt is többféle irányzatú zsinagóga és imaház működik.

A pesti hitközség képzeletbeli vallási skálájának az egyik végén az orgonával felszerelt Dohány utcai nagytemplom állt, a másik végén pedig a Király utcai lengyel (haszid) imaház és a nagy múltú Budapesti Talmud Egylet Sász Chevra zsinagógáját említették.¹ A sokat idézett skálán azonban nem csak az askenáz vallási irányzatok „színei” szerepeltek, hanem egy olyan imaház is, melyet csak kevesen ismertek. A Magyarországon unikumnak számító imaház a fővárosban élő szefárádi zsidó családok imahelye volt. Azaz volt idő, amikor a nagy pesti – neológ – hitközség háromféle rí-

tus szerint berendezett imaházat is fenntartott.

A PESTI SZEFÁRÁDIÁK

A pesti szefárádi – „frank” – zsidókról a közösség méreténél fogva szinte alig esik szó a fővárosi zsidók történetében, pedig már az első hivatalos, 1787-es pesti zsidó összeírásban, is volt egy spanyol származású zsidó a 14 fő között, nevezetesen Almuslin Izsák.²

A szefárádi zsidók „frank” megnevezése egyébként a török „farin-gi” szóból jön, jelentése pedig „nyugati”, utalva arra, hogy 1492 után sok spanyol zsidó Törökországban talált menedéket, amihez képest az Ibériai-félsziget zsidói nyugatról jöttek.³

Pest első szefárádi zsinagógáját az egykor a Király utca 16. szám alatt álló Wagner-ház egyik helyiségében rendezték be,⁴ ám alapításának pontos dátuma ismeretlen, talán valamikor az 1830-as években történhetett, ahogy erre a híres humorista és lapszerkesztő, Ágai Adolf (szül.: Rosenzweig, 1836–1916) *Az én déd-atyámról* című 1907-es írásában utal:

„[...] az én dédapám, don Jicchák volt megalapítója az első szefárd községnek Pesten, mely mint örömmel értettem meg, még ma is fennáll, persze híjával annak a bő gyámolításnak, melyben dédapámtól, majd fiaitól és mind számosabbra szaporodó hívektől részesült. [...]

Érett fejjel sokszor elgondolkoztam azon a megható ragaszkodáson a régi hazához, melynek nyelvén beszéltek s beszélnek tán ma is még az onnan, Spanyolországból, világgá üldözött zsidók. [...] Ó-castiliai és andalúz régi dalok alá vetett kegyes zsolozsmák és zemirák hangzottak fel ünnepek előestéjén déd-atyám asztala körül, melyen nagy kelete volt a spenóttal töltött nemzeti süteményeknek.”⁵

Másfelől szefárádi zsidók nagyobb számban 1878 után kerültek Budapestre, miután Szerbia fel szabadult a török uralom alól, s az ott élő zsidók végre kikerülhettek a gettókból, s szabadon mozoghattak. Ekkortájt mintegy 50–60 család költözött a magyar fővárosba, ahol megtanulták a nyelvet, állampolgárságot szereztek, emellett pedig féltve őrizték családi hagyományait.⁶

Camhi hirdetése az Egyenlőségben 1922-ben

HELYSZÍNEK ÉS HANYATLÁS

A Budapesti Spanyol Szerződésű (szefárdi) Izraelita Imaház a Wagner-ház után több helyen is működött, így valahol a Kazinczy utcában, majd a 20. századforduló környékén Leiderhoffer Vilmos és felesége, Goldstein Regina 1892 körül építtetett Király utca 35–37. szám alatti bérházának első emeletén,⁷ 1909/1910-tól pedig az 1895-ben Kernstock Károly Alajos építész számára emelt Vasvári Pál utca 9. szám alatt, ahol szintén az első emeleten, az udvari szárny lakásainak egyikében volt az imaszoba.⁸

Az imaegylet, bár Pest egyik legrégebbi zsidó vallási szervezete volt, a 20. század elejére kezdett eltűnni.

Imaházán kívül semmiféle intézménye lévén, éves költségvetése is igen csekély volt, az 1907/1908-as évben például mindösszesen 2162 korona, melyből 400 korona a pesti hitközségtől érkezett, a maradék pedig elsősorban a már külföldre szakadt hittestvérek támogatása volt. Akadt olyan, aki már Argentínából küldte tagdíját – ahogy 1908-ban írták: „[...] tagjai lassanként elszéledtek, elköltöztek, kihaltak, úgy, hogy maga a hitközség is vesztének indult s amint éppen lehetett, vergődött.” A tagok valamennyi neve történelmi emlék volt: Albachary, Amar, Asriel, Benevesti, Derera, De Majo, Eskanázi, Farchi, Gabay, Háim, Medina, Russo...⁹

NAGYÜNNEPI TÖMEGEK

A szefárdi imaház közönsége, mint általában minden más zsinagógáé, az őszi nagyünnepekkor jobban aktivizálódott, amit jól mutat, hogy az ő imaházukban is belépőjegyet kellett vásárolni.¹⁰

Volt olyan év is, amikor a Vasvári Pál utcai imaház szűknek bizonyult. 1917 szeptemberében, az 5678-as zsidó újév fogadása előtt másfél héttel a pesti szefárdi imaház vezetése azzal a kéréssel fordult az anyahitközséghez, hogy biztosítsanak számukra egy nagyobb imahelyiséget, ugyanis mintegy 150 szefárdi zsidó, főképp boszniai katona tartózkodott Budapesten, akiknek ők elégténék ki vallási igényeiket az őszi ünnepekre. Az azévi nagyünnepeket a Wesselényi utcai zsidó fiúiskola tornatermében imádkozhatták végig, a pesti hitközségnek csupán annyi kérése volt, hogy „a linóleum padlót, amennyire csak lehet, kíméljék”.¹¹

AZ ELTÖRÖKÖSÖDÖTT PESTI SZEFÁRÁDIK

Az imaház vezetősége 1916-ban levélben értesítette a pesti nagy neológ hitközség elöljáróságát, hogy imaházuk nevét „Török Izraelita (Sephardim) Imaház”-ra kívánják változtatni, melyhez az anyahitközség szíves beleegyezését kérik. A levél azonban mindenképpen csak gesztusértékű maradt, hiszen elhatározásukat mutatja, hogy kérésüket olyan levélpapíron fogalmazták, melynek fejlécén már az imaház új neve szerepelt. A névváltoztatást pedig azzal indokolták, hogy tagjaik legnagyobb része török származású, akik nosztalgikusan gondolnak vissza Törökországra, illetve többek között azt is írták, hogy „a török főkonzul úr ő excellenciája egyenes kívánságára is kívánatos volt a címváltoztatás”.¹²

KÖZÖS IMA A GÜL BABA SÍRJÁNÁL

A pesti török zsidók – ahogy az a fenti, imaházi névváltoztatásból is látszik – az itteni konzulátuson keresztül szoros viszonyt ápoltak szülőföldjükkel. Az 5683-as zsidó újév második napján a török konzul maga is ellátogatott a Vasvári Pál

Egy rimonpár – Oser Albert 1916-os ajándéka a Zsidó Múzeumnak (Forrás: MILEV)

utca 9. szám alá, ahol a sófárfújásig maga is részt vett a szertartáson.

Nem sokkal később, még 1922 őszén a fővárosban élő törökök Mustafa Kemal Atatürk (1881–1938) nagy győzelme alkalmával a budai lankák egy gyöngyszeménél, Gül Baba türbéjénél gyűltek össze, hogy hálaadó istentiszteletet tartanak. A fentiek alapján egyáltalán nem meglepő, hogy a meghívottak között voltak a pesti török imaház tagjai is, akik közül Oser Albert, Camchi Albert, Adzsuman Vitali, Gerera Albert, Oser Nándor, Katulan Albert és Katulan Jacques vett részt, hogy együtt imádkozzanak a török függetlenségért.¹³

A türbénél lezajlott jelenetek egy külön érdekességét pedig az *Egyenlőség* szerkesztősége ragadta meg a következőképp: „Az Ébredő Magyarok Egyesülete ugyanis szintén megjelent Gül Baba sírjánál a Kemal-ünnepen. Megjelent, mert az Ébredők turáni alapon állnak és fajrokonainak tartják a törököket. Így aztán megtörtént, hogy az Ébredők török zsidókkal összegyűlve imádkoztak Kemal papa győzelméért, a rózsák atyjának budai sírjánál. Most már csak az a kérdés, mit szólnak az Ébredők, hogy hirtelen egy fajon találják magukat a budapesti török zsidókkal? Reméljük, hogy éppen a fajvédelmi szempontból ezentúl különös figyelemben fogják őket részesíteni, nem fogják őket zaklatni és gondoskodni fognak róla, hogy azok a detektívek, akik az elmúlt héten kiutasítás céljából idézték be az Ébredőkkel egy fajon levő török zsidókat, éppen fajvédelmi okokból szüntessék be a kiutasítási eljárásokat.”¹⁴

SZÜRKE FOLTOK

A 20. század eleji forrásokban sajnos csak az első két évtizedből találunk utalásokat a pesti szefárdi imaházról és abból az időből is csak szórványosan. 1924-ben dr. Adler Ilés Rumbach utcai főrabbi halálával kapcsolatban még feltűnik Oser Albert és az imaház neve a részvétet nyilvánítók között,¹⁵ azonban a következő tíz év története gyakorlatilag teljes sötétségbe burkolódik.

Legközelebb 1934 februárjában olvasni róluk, amikor egy beadványt küldtek a pesti anyahitközségnek. A szertartásügyi előljáró dr. Blum Ödön (1862–1936), nyugalmazott egészségügyi miniszteri tanácsos akkor arról számolt be, hogy Camhi Avram (1881–1976) szőnyegkereskedő vezetése alatt 35 török származású család folyamodott engedélyért, hogy a saját, szefárdi rítusuk szerint tarthassanak istentisztelete-

ben többször is költözött, sokáig a Váci utcában működtek.¹⁹ Camhi Avram és dr. Camhi József szőnyegkereskedők boltjának utolsó címe 1950-ből ismert, akkor a Teleki Pál (ma: Október 6.) utca 15. szám alatt volt.²⁰

Kultúrtörténeti érdekesség, hogy a szőnyegkereskedő Camhi neve még Emőd Tamás (szül.: Fleischer, 1888–1938) költőt, színházigazgatót is megihlette a *Színházi Életbe* írt *Telefonregény* című írásában:

Oser Albert halálhíre a Pesti Naplóban

ket. A kérést a hitközség szívesen teljesítette, s elvileg a Dohány utcai nagytemplom egyik emeleti helyiségét bocsátotta rendelkezésükre.¹⁶

Ez az információ kissé zavarba ejtő, felmerül a kérdés, hogy mi volt ekkoriban a Vasvári Pál utcai török-szefárd imaházzal, hiszen az nehezen elképzelhető, hogy bár korábban létszámp problémákkal küzdött a szefárdi közösség, hirtelen két imaházra is szükségük lett volna...

Egyébként Camhi Avram neve nem lehetett ismeretlen a hitközség vezetői előtt, hiszen a pesti Zsidó Gimnázium Barátainak Egyesületének aktív támogatója volt, aki a rendszeres, több száz koronás adományai mellett, 1924-ben egy szép perzsaszőnyeget is ajándékozott a gimnázium épülő zsinagógájába.¹⁷

Camhi keleti szőnyegkereskedő cégét még 1912. július 5-én jegyezték be, amikor a török perzsaszőnyeg és -hímzés „elárusításával és javításával” foglalkozó üzlet a Lázár utca 8. szám alatt volt,¹⁸ de a következő évtizedek-

„Aztán vannak nevek, jaj, de szép nevek, filmre valók, dallam dúsak, távoli zamatúak. Mint például: Agobian Hadji Kázer, Arabian H. Eghia, Cristofoli Ermenegildo, Ahmed Nadir Bey, Eynde von der Hector, Briallat des Murges Louis, Barbarianz Arkady Ivanics, Bohdjalian Schmavon, Gallart Girbal José, Zovikian A., Fitzmaurice Desmond, Camhi Avram [...] Itt élnek velünk, Budapesten.”²¹ – Vajon a kereskedő tudta-e, hogy megihlette az Új Színház korábbi igazgatóját?

A kérdés költői marad, azt viszont az *Új Életben* megjelent rövid nekrológból megtudhatjuk, hogy Camhi úr Törökországban született és 1900-ban került Magyarországra, ahol a szőnyegipar egyik kiemelkedő alakja lett, a családi körben pedig a török-szefárdi szokások ápolója maradt, hazánkban ő volt a latinó nyelv egyik utolsó autentikus művelője. Temetésén Scheiber Sándor (1913–1985) professzor mondta a búcsúbeszédet.²²

A PESTI SZEFÁRÁDIK TÖRTÉNETÉNEK VÉGE

1938 nyár elején hivatalosan is feloszlott a pesti szefarádi hitközség. E szomorú alkalomból az *Egyenlőség* egy munkatársa készített interjút Oser Alberttel, aki 30 évig volt az imaház elnöke:

„Bemutatkozunk a hófehér hajú, de magas kora ellenére szálegyenes, kemény tartású Oser Albertnek. A tekintetében még ma is fel-fellobban valami spanyolos hév és arcszínén most is felfedezhető a spanyol nap perzselésének jellegzetes barnasága. Amikor közöljük vele, hogy a szefárdokról s különösen a megszűnt budapesti szefarádi hitközségről szeretnénk valamit hallani tőle, mint legilletékesebbtől, szavainkat percekig tartó hallgatással fogadja. Nem a vonakodás hallgatása ez – (ezt azonnal megérzi a tapasztalt újságíró) –, de szüksége van e rövid idejű némaságra, hogy elnyomja, leplezze valamennyire azt a meghatódottságot, amelyet mindenki érez, akitől valami elvesztett, megszűnt, lelkének-szívének egyaránt kedves volt dolga iránt érdeklődnek...

– *Kik tartoztak a régiek és maiak közül a szefárd imaegyesülethez? – tudakoljuk.*

– A volt elnök könyvet vesz elő, s elénk tárja. Érdeklődéssel lapozgatunk a régi imakönyvben, amelyből ilyen nevek tűnnek szemünkbe: Aruch, Pardo, Catalan, Gerera, Camhi, Nissin, Hassid, Brudo, Burkus, Adjiman, Vitali, Azra, Jakar, Confino, Jachja, Fermon, Oser, Jesua, Russo, Alfandri. Egy darab Spanyolország! [...]

– *S hová lettek?*

– Egy részük kihalt, mások elköltöztek és akad olyan is, aki kitért...

– *Végeredményben mi okozta a felszámolást?*

– A létszám 6–8 családra apadt le, nem volt tehát anyagi erőnk az egyesület fenntartására, annál kevésbé, mert a régebben élvezett külső támogatás, amelyre pedig éppen most lett volna leginkább szükségünk, teljesen megszűnt. Odáig jutottunk, hogy imahelyiségünk bértartozása miatt értékes templomi felszereléseink is veszélybe kerültek, amiből csak úgy tudtuk megmenteni, hogy mi, Oserek kifizettük a bérhátralékot, ezzel egyidejűleg az imaegyesület kimondta megszűnését s a kegszereket mi, az Oser-család, amely az egyesület tartozását kiegyenlítette – őrizetbe vettük.

– *Miből állottak ezek a kegszerek? – érdeklődünk.*

– Oser Albert gépírással leltárt mutat, amelyet titkolhatóan megilletődéssel olvasunk: 6 Tóra, fejdíszek, ezüst táblák, Tóra-mutatók, megilák, bársony Tóra-öltözékek, frigszekerényfüggönyök, terítők, egyéb kézimunkák, táliszok, menórák, csillárok, padok, imaszíjak, könyvek sorakoznak egymás alatt a leltárban.

– *S mi történtek ezekkel? – kérjük fojtott hangon.*

– Tőlünk továbbvándoroltak egy másik imaegyesülethez, onnan pedig – néhány nappal ezelőtt – a budai hitközséghez. Most ott vannak s ott is maradnak.

– *Reméli-e, hogy valamikor újra szefárd hitsorosokat fogják ezek a kegszerek szolgálni?*

A válasz: egy néma, fájdalmas, lemondó kézlegyintés...

... Közép-Európa utolsó spanyol szefarádi imaegyesületének volt szomorú búcsúztatója Oser Albert fáradt legyintése.²³

S alig két hónappal az interjú után, 70 éves korában Oser Albert megtért Teremtőjéhez.

¹ „Megjegyzések Dr. Neumann Ármin, orsz. képviselő ur cikkének egy pontjára”, *Egyenlőség*, 1888. 7. évf. 38. szám, 3–5. old.; ² Büchler Sándor dr., *A zsidók története Budapesten a legrégebb időktől 1867-ig*. Budapest: IMIT, 1901. 347. old.; ³ Komoróczy Géza (szerk.), *A zsidó Budapest*. Vol 1. Budapest: Városháza Kiadó, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1995. 120. old.; ⁴ Komoróczy Géza, *A zsidók története Magyarországon – A középkortól 1849-ig*. Vol. 1. Budapest: Kalligram, 2012. 954. old.; ⁵ Ágai Adolf, „Az én dédatyámról”, in: Bánóczy József (szerk.), *Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat XXXIII. Évkönyve*. Budapest: IMIT, 1907.41. old.; ⁶ Kertész Mihály dr., „A régi Spanyolország bánatos emléke – Megszűnt a budapesti spanyol zsidó hitközség!”, *Egyenlőség*, 1938. 58. évf. 24. szám, 7–8. old. A továbbiakban: *Egyenlőség*, 1938/24: 7–8. old.; ⁷ „Hírek – A budapesti spanyol szertartású (szefarádi) izraelita imaház”, *Egyenlőség*, 1908. 27. évf. 37. szám, 10. old.; ⁸ Perczel Anna, *Védellen örökség – Unprotected Heritage*. Budapest: Városháza Kiadó, 2007. 268–270.; 430–431. old.; ⁹ „Hírek – Spanyol szertartású izr. imaház”, *Egyenlőség*, 1908. 27. évf. 6. szám, 12. old.; ¹⁰ Lásd például: „Hírek – A budapesti spanyol (szefaradi)”, *Egyenlőség*, 1910. 29. évf. 39. szám, 11. old.; ¹¹ Szilágyi György, „Front és hátsó – Zsidó vonatkozású epizódok az első világháborúból”, *Új Élet*, 1980. 35. évf. 14. szám, 6. old.; ¹² Uo.; ¹³ „Zsidók imája Kemal pasáért”, *Egyenlőség*, 1922. 41. évf. 41. szám, 3. old.; ¹⁴ Uo.; ¹⁵ „A részvét”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 9. szám, 4. old.; ¹⁶ „A budapesti szefárd zsidók török rituális Istentiszteletet fognak rendezni állandóan Budapesten”, *Egyenlőség*, 1934. 54. évf. 16. szám, 10. old.; ¹⁷ Goldberger Salamon (szerk.), *A Pesti Izraelita Hitközség Alapítványi Reál gimnáziumának Értesítője az 1924–1925. iskolaévről*. 18–19.; 22. old.; ¹⁸ „Camhi A.”, *Központi Értesítő*, 1912. 37. évf. 2. félév 61. szám, 1860. old.; ¹⁹ „Camhi Avram és dr. Camhi József szőnyeg és textilkereskedők”, *Központi Értesítő*, 1946. 71. évf. 1. félév, 6. szám, 23. old.; ²⁰ „Camhu Avram”, *Budapesti Távbeszélőnévsor 1950. december*, 69. old.; ²¹ Emőd Tamás, „Telefonregény”, *Színházi Élet*, 1932. 25. szám, 32. old.; ²² „Halálózás – Camhu Avram”, *Új Élet*, 1976. 31. évf. 17. szám, 6. old.; ²³ *Egyenlőség*, 1938/24: 7–8. old.

Évezredes szabályok és high tech megoldások a budapesti kóserági konferencián

Háromnapos rabbikonferencia helyszíne volt a budapesti Intercontinental szálló március 21-23. között. Oberlander Bárucl rabbi, a szervező Európai Rabbi Központ vezetőségi tagja úgy fogalmazott, „nagy megtiszteltetés ez a budapesti zsidóságnak.” Utoljára 2014-ben tartottak hasonló rabbikonferenciát Magyarországon. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

A hétfőtől szerdáig tartó nemzetközi eseményen különböző európai közösségekből, valamint Izraelből érkezett rabbik tartottak előadásokat. A találkozót, mintegy vendéglátóként, Oberlander rabbi nyitotta meg egy nagy előadással egy éppen aktuális témában: „A kóserelés alapelvei és eltérései Peszách idején”.

„Minden konferencia egy, legfeljebb két fő kérdéssel foglalkozik. Az idei téma a kóserág volt” – tudtuk meg

A rendezvényről beszélgetve elmondta, az ilyen konferenciák azért fontosak, hogy találkozhassanak és tapasztalatot cserélhessenek kollégáikkal: „Jó lehetőség, hogy új ötleteket kapjunk arról, hogyan lehet a világot ’kóserrebbé’ tenni. Mind magunkkal hozzuk a tapasztalatainkat, megosztjuk őket egymással. Jó látni, hogy nem vagyunk egyedül a kóserággal kapcsolatos munkánkban. A konferencia fő célja az volt, hogy minél több kóser élelmiszert tudjunk a közösségekhez eljuttatni és minél többen egyenek kóser.”

Az előadásokon gyakorlati és elméleti útmutatást is kapnak: „Új termékekkel is megismerkedtem, amik a piacon elérhetőek. Legtöbbit a speciális kóserági kérdésekről tanultam a modern technológiák kapcsán, például, hogy hogyan tudjuk a high tech fejlesztéseket használni a kóserélelmiszer-gyártásban.”

Hasonló méretű konferenciára a Covid járvány óta nem volt lehetőség, így nem csak szakmailag adott sokat a találkozó a résztvevőknek: „Jó volt találkozni régi ismerősökkel és megismerkedni új emberekkel” – mondta Zaklas rabbi. – „A legtöbbiten kis közösségek vezetői vagyunk és jó olyanokkal találkozni, akik megértik a kihívásokat, melyekkel szembenézünk.”

A konferencia nemcsak frontális előadásokra ad lehetőséget, hanem nagyban támaszkodik a rabbik között kialakult párbeszédre is. „Az, hogy ez mennyire élő dolog, jól látszik abból, mennyi vita alakult ki közben. A rabbik, akik ott ültek, hozzászóltak a témákhoz, kérdéseket tettek fel és vitatkoztak az előadóval. Ebből a szempontból is nagyon különleges volt a találkozó” – magyarázta Oberlander rabbi. – „A háláchá, a zsidó jog folyamatosan bővül, egyre szélesebb, egyre több témával kell foglalkozni. Ez nem jelenti azt, hogy a régit ki kell dobni, épp ellenkezőleg. Azt mutatja, hogy a tudásunk egyre fejlődik és a korábbi rabbik tanításai alapján egyre több és több részletben kell elmerülnünk.”

a rabbitól – „Nagyon érdekes előadások voltak, például arról, hogy a live kamerák alkalmazása hogyan könnyíti meg a kóser tej és tejtermékek gyártását. Egy másik nagy témakör volt a különböző zöldségekben és gyümölcsökben található, Európában honos kártevők kérdése.”

A közel száz résztvevő rabbi között volt a horvátországi Chábád küldött, Pini Zaklas rabbi Zágrábról. Zaklas rabbi nem először járt Budapesten: rabbivá avatása előtt egy éven keresztül a Pesti Jesiva diákja volt.

Szeretném, ha több ügyben dolgoznánk együtt

A magyarországi kóser hagyományok újjáélesztése, a kóser piac ellátása és a zsidó közéletben végzett munkája elismeréseként az idei Scheiber Sándor-díjat **GYÖRFI LÁSZLÓ**, az EMIH társelnöke kapta. A díjazottal **MEGYERI A. JONATÁN** beszélgett.

- Régi barátság köt össze bennünket, így a tegezés még interjúban is megengedett. Elsősorban gratulálok a díjhoz! Bár kifejezetten proaktív személyiség vagy, munkád nagy része mégis a színpalák mögött zajlik. Mit gondolsz, mi az oka annak, hogy idén te kaptad ezt a megtisztelő elismerést?

- Köszönöm szépen! Azt gondolom, hogy a díj annak elismerését tükrözi, amit a hazai kóser piac felvirágoztatása és a kóserság iránti kereslet növelése érdekében igyekszem tenni. A Semes kóser pékség, mely az egyetlen ilyen jellegű vállalkozás hazánkban, vagy a kósertej-gyártás és MeatPoint éttermünk is kettős célt szolgál: egyrészt a hazai kóser élelmiszer fogyasztói kereslet kielégítése, másrészt a kóserság mint a zsidó vallásgyakorlás kiemelkedően fontos eleme népszerűbbé és elérhetőbbé tétele azok számára, akik még nem feltétlenül követik ezt az ősi hagyományt.

- Ez több tehát, mint biznissz.

- Unalomig ismert közhely, hogy nem lehet valamit jól csak a pénzért csinálni. Amikor Oberlander Báruch és Köves Szmó rabbik sok éve megkerestek azzal az ötlettel, hogy indítsak kóser pékséget – mert akkoriban rendkívül nehezen volt megoldható a kóser pékáru beszerzése –, még nem tudtam, mire mondok igent. Istennek hála, sok támogatást kaptam nem csak Oberlander és Köves rabbik részéről, de a hazai hagyományörző zsidóság egészében a projekt mögé állt, így a Semes pékség ma már jól beágyazott márka a hazai piacon.

- Miért éppen téged kértek meg, hogy segítsd megoldani a közösség pékáruellátását?

- Évek óta sikerrel működő kiállításberendezés-fejlesztő és építő cégem van, otthonosan mozgok a nagy kihívásokkal bíró feladatok megoldásában. Talán ezért.

- Miként kerültél kapcsolatba a gyakorló vallásos élettel?

- Otthonról erős zsidó identitást hoztam, de a vallásgyakorlás valóban nem a szülői házból jön. Feleséggemmel, Timivel sok-sok évvel ezelőtt kezdtük látogatni a Thököly úti zsinagógát, később az újbudai Bét Sálom neológ zsinagógát. Időközben kerültünk szoros kapcsolatba Oberlander rabbival, egy rövid időt Izraelben is töltöttem vallásunk alaposabb megismerésével, a többi, ahogy mondani szokták, már történelem.

- Otthonosan mozogsz a magyarországi zsidó irányzatokat képviselő szervezetekben, mikor vállaltál vezető szerepet?

- Igazság szerint mindig hajtott az a vágy, hogy – szerény eszközeimmel – segítsek a hazai zsidóság felvirágoztatásában. Még a Thököly úton, de Újbudán is hamar közösségi előljáró lettem. A vallásgyakorlás iránti komolyabb elköteleződés, és Oberlander, illetve Köves rabbik – és az EMIH más rabbijainak és vezetőinek – személye a Chábád irányzathoz húzott. Főként emiatt ma már az Óbudai Zsinagóga közösségéhez tartozunk.

- Soltész Miklós vallásügyi államtitkár és Szabó György, a Mazsók elnöke is kiemelte laudációjában azt aényt, hogy az EMIH társelnöke is vagy.

- Valóban. Éppen ezért úgy érzem, hogy ez a mostani díj nem egyedül az én, de a közösség más vezetőinek és a szervezet munkája egészének is elismerése.

- Mennyire tudod kamatoztatni a különböző közösségekben szerzett jártasságodat és ismertségedet a mindennapokban?

- Mind a pékáru, mind a kóser tej egyedülálló abban a tekintetben, hogy minden hazai zsidó irányzat ezt fogyasztja. Oberlander és Köves rabbikkal sokat tettünk azért, hogy a kóserság színvonala megfeleljen mindenki elvárásainak. Szeretném, ha még több olyan ügy lenne, akár praktikum szintjén, ahol a hazai irányzatok együtt dolgoznak.

- Talán nem tudja mindenki, de a Szukothoz szükséges ünnepi sátrakat is te készíted.

- Természetesen kiállítás-kivitelezői tapasztalatunkat is kamatoztatom ebben a feladatban. A szukoti sátorépítés is egyike a szervezeteken és közösségeken átívelő gyakorlati feladatoknak.

- Egy szó erejéig beszélj légy szíves a családról, akik szintén oszlopos tagjai a közösségnek.

- Feleséggem, Tímea segítsége és támogatása nélkül nemcsak ezt a díjat nem kaphattam volna meg, de az idáig vezető utat sem tehettem volna meg.

Három csodálatos gyermekünk is, ki-ki a maga szintjén – hiszen már-már fiatal felnőttekről van szó – ezer szálon kötődnek a közösséghez. Jó érzés látni, hogy a következő generáció is felelősséget visel azért, hogy a hazai zsidóság egyre erősebb és büszkébb legyen.

vándorút

KULTÚRA ÉS MŰVÉSZET – A ZSIDÓSÁG ÁRNYALATAI

A Cháj Galéria Szentendre legújabb ékköve. Az eddig főleg zsinagógának és közösségi rendezvényeknek helyet adó központ újabb profillal és egy nagyszabású megnyitóval készül a helyiekkel és a turistákkal is még jobban megismertetni a zsidóságot. Myers Mendy-vel és Tziviával, a szentendrei hitközség rabbijával és rebecenjével beszélgettünk. JUHÁSZ VALI ÍRÁSA

– A Cháj Galéria eddig is több kulturális, gasztronómiai programmal várta az érdeklődőket. Milyen újdonság várható májustól?

Myers Mendy: 2019-ben nyitottuk meg a központot, a Cháj nevet (amelynek jelentése: élet) adtuk neki. Elsődlegesen egy életmód-központban gondolkodtunk, ami összefog többféle, főként zsidósággal kapcsolatos ágat. Ennek legújabb eleme egy kóser kávézó és egy zsidó művészeti galéria az eddig is működő zsinagóga és – természetesen – a kulturális programok mellett. Nagy sikerrel fut a kóser főzőtanfolyamunk, és most (lapzártakor – a szerk.) készülünk a peszáchí szederestékre. Ebbe a környezetbe illeszkedik a galéria kiállításokkal.

A galéria és a kóser kávézó május 5-én nyitja meg a kapuit.

– Kinek a kiállításával indul a galéria élete?

Myers Tzivia: Az első kiállításunkon Szilárd Klára festőművész képeit láthatják az érdeklődők. (Keretes írásunkban bővebben is olvashatnak a művészről.) Lesznek kortárs és régebbi alkotók, a célunk az, hogy a műveken keresztül meg tudjuk mutatni, hogy a zsidóság egy pozitív, élettel teli, színes világ. Azt szeretnénk, hogy aki megnézi a kiállításokat, valamilyen új ismeretre tehessen szert a zsidósággal kapcsolatban, és ezáltal jöjjenek közelebb hozzánk. Mindig más művészek alkotásain keresztül, olykor erősen kapcsolódva a zsidósághoz, máskor kicsit lazábban.

A közvetítő ebben a művészet, hiszen egy vallási esemény nem feltétlenül mozgat meg annyi embert, de a zsidó kultúra be tud vonzani másokat is. Így közelebb kerülnek a zsidósághoz és akár később a valláshoz is tudnak kapcsolódni, vagy legalább szereznek egy jó élményt a zsidóságról.

– Kiket várnak a megnyitóra és utána a kiállításra?

MTZ: Szeretnénk, ha a megnyitóra olyanok jönnének el, akik érdeklődnek a zsidóság vagy a művészet iránt, esetleg ismerik a művészt, a műveit, van róla valamilyen ismeretük. Erős érzelmi töltetű képekről van szó, szeretnénk, ha a művészvilágból, a festő környezetéből is sokan eljönnének, galériatulajdonosok például, akik dolgoztak Szilárd Klarával régebben. De azokat is várjuk, akik most találkoznak először a művész alkotásaival.

A tervek szerint két-három hónapig tart nyitva a kiállítás és reméljük, hogy mindenkinek örömet szerez majd.

Hosszútávú tervünk, hogy az emberek a művészetten keresztül érzékeljék azt, hogy a zsidóság nemcsak a holokausztról szól, hanem azt megelőzően és azután is létezett-létezik kulturálisan, vallásilag és művészileg is pezsgő zsidó élet.

– Lesz-e esetleg vásárlási lehetőség a kiállított művekből?

MM: A képek nagy része megvásárolható lesz, és szeretnénk is, hogy ha megvásárolnák, hiszen így bekerül egy darab zsidóság az otthonokba, így tudja erősíteni a kapcsolódást ezzel a világgal.

– A galéria mellett milyen kikapcsolódási lehetőség lesz még?

MTZ: A kiállítással egyidőben a kávézó is megnyílik, és az az elképzelésünk, hogy az emberek itt tudnak majd találkozni, beszélgetni, olvasni, meginni egy jó kóser kávé, megenni néhány finom kóser süteményt, szendvicset. A helyeket és a turistákat is szeretettel várjuk. Szeretnénk egy olyan központ lenni Szentendrán, mint például a Marcipán Múzeum vagy a galériák. Úgy tervezzük, hogy a kávézóban különböző kulturális programok is lesznek majd mint felolvasóest és más kulturális rendezvények. Szeretnénk, ha a zsidóság minél több árnyalata felkerülne a palettánkra.

- *Meddig lesz nyitva ez a kiállítás és mik a további tervek a galériával kapcsolatban?*

MM: A mostani tárlatunk május 5-én, csütörtökön, 18 órakor nyílik és minden héten vasárnaptól csütörtökig, 12-től 16 óráig lesz nyitva, várhatóan július közepéig.

A kiállítás megnyitók – főleg a kortárs művészek esetében – általában úgy zajlanak, hogy eljön a művész és beszél a műveiről, kicsit bete-

kintést nyújt az alkotások hátterébe. Szilárd Klára sajnos már nem él, de lesznek olyanok a megnyitón, akik jól ismerték a művészt és jól ismerik a műveket is. Így egy kicsit interaktívabb, informatívabb lesz a megnyitó, mert a „vásznak mögé” is bekukantathatunk. Utána pedig a galéria folyamatosan nyitva lesz, de a megnyitó mindig egy különlegesebb esemény, mert jobban elmélyülhe-

tünk a művészetben beszélgetésekkel, kérdéseket tehetünk fel az alkotási folyamatokról és a művészről.

MTZ: Egy szép nagy esernyőt képzelünk, ami alá befér a galéria, a kávézó és a zsinagóga – egyben alkotnak egy egységet. Bárki bejöhet, a zsinagóga vallási programjai mellett (imák, keddusok, tanulások) ez egy kötetlenebb találkozási pontként működik.

„AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁG ÉRINTÉSE” SZILÁRD KLÁRA a festő és szobrász

Szilárd Klára: Önarckép

1921. március 31-én Budapesten született, édesapja ügyvéd volt, I. világháborús hős, akit korán elvesztett. Kitűnő tanuló volt, képzőművészeti és nyelvtelhetsége együtt jelentkezett.

Szilárd Klára a genfi Képzőművészeti Akadémián folytatott tanulmányokat, miközben Zürichben építette pályáját. 1951-ben Izraelbe települt. A nagy áttörés 1990-ben volt, amikor első és máris jelentős kiállítását rendezhette meg Magyarországon, a budapesti Vigadó Galériában.

Szilárd Klára Budapesten lakott, de időközben beilleszkedett a szentendrei festők közösségébe is, ahol nyarait töltötte, természetesen, szintén munkával. Időközben tagja lett minden fontos hazai szakmai szervezetnek. Emlékezetesek magyarországi kiállításai az Ernst Múzeumban, a Múcsarnokban, Salgótarjánban, Szombathelyen, Győrött, Békéscsabán, Szekszárdon, Szentendrén, Kiskőrösön. Holokausztra emlékeztető üvegablak-kompozícióját a Dohány utcai zsinagóga szabad terében állították ki. Munkássága sokrétű. Alapvetően festő volt, de az ötvenes években tett olaszországi tanulmányi utakat és tudatos felkészülést követően, rendkívül igényes és foglalkoztatott üvegművész lett, aki Izrael-szerte zsinagógák üvegablakait tervezte. Minden festői technikában otthonosan mozgott, az olajfestés mellett közel áll hozzá az akvarell. Mindig is felkészülten rajzolt, ceruzával, tussal egyaránt, s a nyolcvanas évek második felétől hegesztett, absztrakt vasszobrokat is készített. Stílusa? Mint egy varázslóé.

Szilárd Klarához mindig közel állt a természet: izraeli éve alatt lenyűgözte őt például a sivatag. Itt Szentendrén, a Cháj Galériában látható képei is erről tanúskodnak. Első férjével, Füstí Pál textilmérnökkel évtizedeken át egymástól távol éltek, majd miután megtudták egymásról, hogy élnek, a nyolcvanas években újra egymásra találtak. Szilárd Klára ábrázolásai az egész életről szólnak, születésről, fejlődésről, halálról. De képei szólnak Párizsról, a francia kultúra szerelmese volt, Jaffáról – kedves lakóhelyéről.

Szilárd Klára a Magyar Rádió – immár legendás – Egy csepp emberség című sorozatában 2005. május 17-én – többek között – így nyilatkozott. „Semmit sem csinállok hétköznapi módon. Ez egy kreatív erő, ami állandóan működik az emberben, állandóan lüktet, és ez az, ami visszaadja az életérmét, az életkedvetet...”

Élete tragédiákkal és örömeikkel volt tele. Zsidósága folytán sok-sok szertettét, rokonát, barátját vesztette el a XX. század pokoli kataklizmájában. Édesanyjával élt annak haláláig Izraelben. Élete óriási öröme, boldogsága volt első férjével, Füstí Pállal való újratalálkozása, akivel több mint tíz évig tartó újra-együttélés adatott meg neki, nekik a kilencvenes, kétezres években. Füstí Pált 2004-ben vesztette el.

A művész egyik korábbi gondolata: az „alkotás olyan tevékenység, amely képes – annak tehetségétől függően, aki gyakorolja – kifejezni a szépséget, olyan szépséget, amely érinti az örökkévalóságot.”

Élete szinte legutolsó pillanatáig dolgozott, festett. 2017. szeptember 10-én hunyt el budapesti otthonában, 96. életében. Emlékére fővárosi lakóhelye házfalán az elmúlt évben, születése 100. évfordulója alkalmából, emléktáblát helyezett el a VII. kerületi Polgármesteri Hivatal.

Szilárd Klára: Őszi táj

OMER A KONYHÁBAN: mindent az árpáról

Mert az Örökkévaló, a te Istened elvisz téged jó országba, hol vízpatakok vannak, források és mélységek, melyek erednek a völgyben és a hegyen, oly országba, hol búza, árpa, szőlő, füge és gránátalma (terem), oly országba, hol olajfa és méz van, oly országba, ahol nem szűkiben eszel kenyeret, ahol nem szenvedsz hiányt semmiben...
(5Mózes 8:7-9.) DÉNES ANNA ÍRÁSA

A gabonafélék fontos szerepet töltenek be a zsidó hagyományban: nem egy tórai történetben bukkannak fel valamilyen formában és több micva, szokás és szentélybeli áldozat is kapcsolódik hozzájuk. A gabonafélék, mint a fenti idézetből is látható, szerepelnek Izrael földjének hét termése között is. A **búza és árpa** a hét növény közül a legfontosabb fajták. Szerepelnek továbbá a hagyomány által meghatározott öt gabonaféle között is a rozs, a tönköly és a zab mellett.

AZ OMERSZÁMLÁLÁS OMERJE

Peszách második estéjétől kezdődően hét héten át számoljuk minden este az omer.

Az omer árpaáldozat volt, melyet a jeruzsálemi Szentélyben hoztak Peszách ünnepének második napján (első félünnepén), és az adott év új terméséből tartalmazott egy omernyi (bibliai mértékegység) mennyiséget. Érdekes, hogy Izrael minden területéről azon az egy meghatározott napon kellett elhozni az árpát. Éghajlattól, fekvéstől függően Izrael egyes térségeiben több hét különbséggel érik az árpa, mégis egyszerre, ugyanazon a napon kellett a Szentélybe felvinni az omer, ezzel is hangsúlyozva a nép egységét. Fontos továbbá, hogy az árpa egyszerre volt széles néprétegek, köztük a legszegényebbek számára is elérhető gabonaféle és a Szentélyben bemutatott áldozat alapja is.

Az árpát a megelőző este aratták le ehhez az áldozathoz erre kijelölt emberek egy különleges párbeszéd szerű keretében. A szemeket kicsépelezték, megpörkölték, lisztte őrölték és tizenháromszor átszitálták. Másnap reggel meghatározott mennyiségű olívaolajjal és füstölőszerrel vegyítették az omernyi árpalisztet és csak azt követően volt megengedett enni az új termékből, miután az omer bemutatották. Az omer, illetve a Peszách és Sávuo közötti omerszámlálás időszaka a materiális és a spirituális szintek összefonódását és egymástól való függését is szimbolizálja.

Az omeráldozathoz az előző éjjel aratott termést használták. Ha azonban ez a termés valami miatt áldozatként való bemutatásra alkalmatlanná (vagyis tisztátalanná) vált volna, nem lehetett volna bemutatni az előírt napon.

A Sávuo (tóraadás) ünnepén bemutatott két kenyeret szintén az előző nap kellett megsütni, ha valami történt volna a kenyerekkel, nem tudták volna az ünnepen bemutatni az áldozatot. A szombatoként a színkenyér asztalára helyezett kenyereket is szombat előtt kellett megsütni. Ha tisztátalanná, áldozatként való bemutatásra alkalmatlanná vált volna, nem lett volna mit felajánlani helyette. Azért, hogy ez a három közösségi áldozat ne maradjon el, Isten csodat tett és úgy intézte, hogy ezek soha ne váljanak áldozat céljára alkalmatlanná.

AZ ÁRPA KÜLÖNLEGESSÉGE

Az árpa az emberiség legrégebb óta termesztett gabonája. Ez az a gabonaféle, mely elsőként érik minden évben. Az omer abból a szempontból is fontos, hogy egészen addig nem ehetünk az új aratásból származó gabonából, amíg niszán hó 16-án nem ajánlották fel a Szentélyben az omeráldozatot. Az új, tiltott gabonát *chadás*-nak, vagyis újnak nevezik, ehhez képest *jásán*, azaz régi a megengedett gabona. Az utóbbiból készült liszt pedig a *kemách jásán* – régi liszt. Annak ellenére, hogy jelenleg nem áll a jeruzsálemi Szentély, vagyis nem lehet bemutatni az omeráldozatot, nem ehetünk az új év terméséből niszán 16. (illetve a diaszpórában 17.) előtt.

Az omerszámlálás végeztével, Sávuo ünnepén olvassák fel a zsinagógákban *Rut könyvét*. A történet a Betlehem-környéki búza- és árpacezűkön játszódik. Elimelech és Naomi két fiával Moáv országába menekül az éhínség elől. A férfi és a két fiú tíz éven belül meghal, hátrahagyva Naomit és egyik fiának moávi feleségét, Rutot. Amikor Naomi elhatározza, hogy hazatér Betlehembe, Rut csatlakozik Izrael Istenéhez és népéhez és vele megy a Szentföldre. Az árpaaratás kezdetén érkeznek Betlehembe és egészen az aratási szezon végéig, mintegy három hónapon át ott maradnak. A gabonát tulajdonosa, Boáz megszereti a földjén a hátrahagyott szemeket összegyűjtő Rutot, végül feleségül is veszi. Kettejük frigyéből származott Dávid király (a dedunokájuk volt), akinek a házából a Másiách, a messiás születik majd. Az árpa így a befogadás, a sokszínűség, emellett a hit és a remény szimbóluma is. A kabala

szerint az árpa a gvurát, vagyis az erőt képviseli, többek között azért, mert rendkívül nehéz az aratása és a cséplése. A modern tudomány szerint az árpafű a világ egyik legértékesebb élelmiszere. Az árpafüvet évezredek óta használják a gyógyászatban. Az árpa nagyon gyorsan érik be, a növény maga nem túlságosan magas, a világon szinte bárhol megél és rendkívül ellenálló az időjárás viszontagságaival szemben, így a zsidó népre is hasonlít.

Az árpát többé-kevésbé lehántolt, rendkívül tápláló szemek formájában fogyasztják (az árpagyöngy vagy

gersli a legtisztábbra hántolt szemeket jelenti) vagy liszté őrlik, melyből – alacsony gluténtartalma miatt – elsősorban különféle lepénykenyerek készülhetnek. Az árpavíz (az árpaszemek főzővize) gyomorpanaszok ellen hatásos szer. Emellett alkoholos italok, a sör és a whiskey alapanyaga. Az északi féltekén az állati takarmány jelentős részét árpa teszi ki.

Két laktató és cseppet sem bonyolult receptet mutatunk most be olvasóinknak, mindkettőben szerepel a klasszikus árpagyöngy, vagyis a gersli.

ZÖLDSÉGLEVES GERSLIVEL

Párve, tojásmentes

4 szál répa; 1 fehérrépa; 1 karalábé; 1 zeller; 1 cukkini; 2 krumpli; 1 batáta; 1 nagy fej hagyma; 3 gerezd fokhagyma; 3 ek. olaj; só, bors, kurkuma és őrölt koriander, ízlés szerint; 2 babérlevél; ½ pohár árpagyöngy (gersli)

A tálaláshoz: egy pohárnyi felaprított petrezselyem

A hagymát nagy darabokra vágjuk, a répát, fehérrépát, cukkinit felkarikázzuk, a krumplit, zellert, batátát, valamint a karalábét kockákra vágjuk. A feldarabolt zöldségeket nagy lábosba tesszük, majd az olajon, nagy lángon néhány perc alatt megpároljuk. Felöntjük vízzel, megfűszerezzük. Az árpagyöngyöt megmossuk és átvizsgáljuk, nehogy bogár legyen benne, majd a leveshez adjuk. Ha felforr, kis lángra vesszük, és letakarva egy órán át főzzük. A petrezselymet vízbe áztatjuk, majd alaposan lemoszuk és átnezzük, hogy meggyőződünk róla, nincsen a leveleken bogár. Felaprítjuk, a levest tányérokba merjük és megszórjuk petrezselyemmel.

FOTÓ: VEGSOUP

Második receptünk a klasszikus askenáz sólet egyik variációja. A sólet valamilyen formája a zsidó konyha minden ágában megtalálható. Természetesen a régi Pesten is sóletet találtak fel szombat délben. A gazdag egytálételben mindig szerepelt a hús, a bab, a kugli és az elmaradhatatlan gersli, mely gluténtartalmával krémessé tette az egész nap a sütőben melegedő finomságot. Áldott emlékü nagymamám Spindler Éva így emlékezett vissza gyerekkora sóleteire:

„A sóletot belül fehér, kívül sötétkék zománcú vasfazékban főzték. Péntek délután átvitte a cseléd az Engländer kóser pékségbe, ott vizet tettek bele, lekötözték, és egy számot raktak a tetejére. Arra a számrá adták ki másnap az edényt. A sóletben volt bab, gersli, füstölt libamell vagy libacomb, és mindig volt benne egy nagy darab, zsíros marhahús is. A tetejére lisztből, vízből és tojásból készített kuglit tettek, de olyan is volt, hogy az edény aljára került a kugli, porcelántálkával letakarták, és azon keresztül főtt meg. Készítettek krumplikuglit is, reszelt krumpliból, tojásból, sóval-borssal ízesítve, kigent kóagyag tálakban süttették meg a péknél. Úgy nézett ki, mint egy krumplitorta, háromszögű szeleteket vágtak belőle. Sok kóagyagedényt használtunk, az bírta a sütet, és nem ragadt bele az étel.”

PULYKAHÚSOS SÓLET KOLBÁSSZAL

2 hagyma felaprítva; 8 gerezd fokhagyma összetörve; 3 ek. olaj; 4-6 pulykaszárnny vagy 1 nagy, felkockázott pulykamell vagy 3-4 pulykacomb; 1 szál füstölt kolbász szeletelve; 1 nagy batáta felkockázva; ½ bögre búza; ½ bögre árpagyöngy (gersli); 1 piros kaliforniai paprika; 2 paradicsom; egy darabka gyömbér; őrölt bors és őrölt koriander ízlés szerint

Vastag aljú edényben megpároljuk az olajon a hagymát és a fokhagymát, rádobjuk a húst, majd a kolbászt, és átpirítjuk. Vízzel felöntjük, hozzáadjuk az előzőleg átmosott gabonákat, valamint a zöldségeket és a fűszert (sóra a kolbász miatt nincs szükség). Felforraljuk, és másfél-két órán át lassú tűzön főzzük. Az elpárolgó folyadékot menet közben pótoljuk. Péntek este a melegítőlapra tesszük, és

egészen szombat délig rajta tartjuk. A búza és a gersli könnyen szennyeződhet kártevőkkel. Készleteinket tartjuk jól zárható dobozban. Felhasználás előtt alaposan vizsgáljuk meg, nem támadta-e meg a gabonákat kártevő. Ezután öntsük vízzel telített tálba a szemeket, és erőteljes mozdulatokkal keverjük meg, majd várjunk, amíg leülepszik. Ezt ismétéljük néhányszor, amíg megbizonyosodunk róla, hogy nincsen bogár vagy kukac a szemek között.

FOTÓ: CHBUTCHER

KÖVESD A RABBIT

TalkSlo: átöröklött traumáink

Nem mindennapi sorozatot indított az Óbudai Zsinagóga Köves Slomó rabbi közreműködésével: havonta egyszer péntekenként beszélgetőestet tartanak a zsinagóga kidustermében. Az esemény a Kövesd a rabbit TalkSlo címet kapta, utalva ezzel a rabbi családi- és utónevére. Az első ilyen program az április elsejei péntekre esett, a vendég Orvos-Tóth Noémi klinikai szakpszichológus volt. Orvos-Tóth az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végezte a pszichológiát, fő érdeklődési területei: transzgenerációs átadások, a korai kötődés felnőtt párkapcsolatokra gyakorolt hatásai és a traumák élethosszig tartó befolyása. TUNA JUDIT ÍRÁSA

Gyorsan elkelték a jegyek az eseményre és nem csak azért, mert igazán közelről érintik a zsidó társadalmat a transzgenerációs traumák, hanem mert Orvos-Tóth Noémi nagyon jó hírű és elismert szakember, akit nemcsak a szakma tart nagyra, hanem a laikusok között is népszerű. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a 156 ezres követővel rendelkező Facebook-oldala, tévés szereplései, podcastjai és rengeteg példányban eladott könyvei.

KÜLÖNLEGES SZOMBATFOGADÁS AZ ÓBUDAI ZSINAGÓGÁBAN

Az Óbudai Zsinagógában azon az estén különleges hangulat uralkodott, az épület megtelt érdeklődőkkel és azok is részt vettek a műsor előtti szombatfogadáson, akik egyébként nem szoktak feltűnni a zsinagóga soraiban. Mindenféle korosztály képviseltette magát a teremben, azonban egyértelműen az idősebb generációt vonzotta leginkább a diskurzus. Köves Slomó rabbi és Orvos-Tóth Noémi egy kisebb emelvényen foglaltak helyet, a nézők pedig a „házi színpad” előtti sorokban töltötték meg a székeket. Családias volt a légkör, ami annak is köszönhető, hogy sábesz alatt tilos az elektronikai eszközök használata, így a mikrofon sem megengedett. Az étkezés közbeni

zsibongást csend váltotta fel és elkezdődött a beszélgetés, melyen szó volt a holokauszt traumájáról, a gyerekevelésről, azon belül a kötődő nevelésről, a rabbi és Orvos-Tóth saját tapasztalatairól, a traumák kezeléséről és az ún. epigenetikus markerekről is. Annyira magával ragadó volt a duó társalgása, hogy még órákon keresztül lehetett volna hallgatni a történeteket. Egyik kedvenc személyes történetem is elhangzott: egy házaspár, akinek totyogó korú gyermeke volt, elment egy híres rabbihoz és afelől érdeklődött, hogy mikor érdemes elkezdni a gyermek nevelését, hogy igazi cádik válhasson belőle. A rabbi csak annyit mondott a párnak, hogy már késő. Ezt támasztotta alá Orvos-Tóth Noémi is, aki az első ezer napot tartja az egyik legfontosabbnak egy ember életében.

„Kötődés szempontjából a fogantatástól számított első ezer napnak kiemelkedő jelentősége van. Ebben az időszakban a gyermeknek válaszkész szülői gondoskodásra van szüksége, hogy kialakuljon benne az úgynevezett ősbizalom érzése. A szülő akkor segíti ezt a folyamatot a leghatékonyabban, ha képes ráhangolódni a gyerek igényeire, megérzi, hogy mire van szüksége a picinek, és azt meg is adja neki. Az igény szerinti szoptatás,

a baba kézbevétele, megnyugtatósa, ha sír nagyon fontos eleme az ősbizalom kialakításának. A kicsinek éreznie kell, hogy nemcsak biztonságban van, de az ő akaratára, ritmusa, érzései is fontosak a szülő számára, a testi és lelki szükségletei értő fülekre találnak. Később persze a szülők fokozatosan elkezdhetik bevezetni a szabályokat, meghúzni a határokat, de az első időszakban még a baba igényei határozzák meg a történéseket.”

Érdekes kérdés volt, hogy hány generáción keresztül visszük tovább magunkkal a holokauszt súlyát, a válasz pedig egészen megdöbbentő:

„Különböző formában, de akár a negyedik generáció is érintett lehet a holokauszt traumájában. Leggyakrabban poszttraumás tünetek jelentkezhetnek, de a világról alkotott elképzelések, negatív elképzelések, a bizalmatlanság, a biztonságérzés általános hiánya is jellemző lehet az utódok életében is. A felmenők traumái egyrészt az epigenetikai öröklődésen keresztül adódnak át az utódokba, másrészt negatív hiedelmek, sérült kötődési mintázatok formájában hatnak akár még a dédunokákra is.”

Az epigenetika a modern biológiában a gének olyan öröklődési formájának vizsgálata, amely nem jár együtt a DNS-szekvenciájának megváltozásával. Az elemzés azt kutatja, hogy a környezeti tényezők szülőkre gyakorolt hatása milyen változásokat okoz utódaik génkifejeződését nézve.

A kérdésre, hogy ugyanolyan arányban öröklődnek-e a gyerekek a szülőktől az epigenetikus markereket, még sajnos nincsen pontos válasz. Ami biztos, az az, hogy mind az apa, mind az anya traumája átadódik a gyerekekbe is. A magas stressz-szinttel járó állapotok hatással vannak

az örökítőanyagra, így a megtermékenyítés során a petesejt és a hímivarsejt is közvetíti az epigenetikai markereket. Ebből vehető észre, hogy valakinek poszttraumás tünetei vannak.

A poszttraumás tünetek szorongás, indokolatlan féltelmek, motivátlanság, levertség vagy éppen ellenkezőleg, agitáltság formájában jelentkeznek. Nagyon gyakori tünet az alvászavar, hangulatingadozások, ingerlékenység és az étkezési zavarok is. Ezen kívül nagyon jellemző poszttraumás tünetek az emléketörések, úgynevezett „flash-backek” váratlan megjelenése, amikor szinte filmszerűen leperegnek a fájdalmas események, így az egyén szinte újraéli a traumát. Ezek kezelése rendkívül fontos és manapság már nem csak gyógyszeres kúrát javasolnak rá a szakértők. Ez különösen azért fontos, mert a gyógyszerek nem feltétlenül magát a traumát szüntetik meg, csak a tüneteket kezelik felszínesen.

„A trauma feldolgozására számos módszer létezik, ezek közül is az egyik leghatékonyabb az Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) – vagyis szemmozgásokkal történő deszenzitizálás és újrafeldolgozás elnevezésű terápiás módszer” – mesélte a szakember. A terápia hatására a traumatizált ember érzékenysége fokozatosan csökken, a múlt fájdalmas emlékei elveszítik nyomasztó hatásukat, miközben megtörténik az újrafeldolgozás is, vagyis olyan narratíva alakul ki, amely már nem tartalmaz megterhelő érzelmi hatásokat.

Ezeket tudva, igencsak megéri felkeresni valakit, aki segít leküzdeni az őseink által átélte borzalmakat, amelyeket hosszú éveken keresztül cipelünk zsigereinkben és nemcsak hogy cipeljük azokat, de körforgásszerűen át is adjuk gyermekeinknek.

„Egyszerre volt felemelő és szívszorító érzés az Óbudai Zsinagógában beszélgetni a holokauszt traumájáról” – zárta le a beszélgetést Orvos-Tóth Noémi.

A következő **Kövesd a rabbit TalkSlo** vendége május 20-án Vizi E. Szilveszter, az MTA egykori elnöke, orvos, kutató lesz.

A bor nélküli széder

DÉNES ANNA MESÉJE

Emlékeztek még a széderre? Ugye nem is volt olyan régen, hogy ünnepi ruhában asztalhoz ültetek és négy pohár bor mellett elmeséltétek az egyiptomi kivonulás történetét? Egyszer, réges-régen, egy messzi városban előfordult, hogy töviről hegyire elmesélték az egész történetet, de az asztalokon érintetlenül maradtak a borosüvegek, és senki egyetlen csepp bort sem ivott. Hogyan történt? Figyeljétek, és megtudjátok.

Ebben a régi és távoli országban uralkodott egy király, aki igencsak kedvelte a zsidókat, az ország leghíresebb rabbija pedig éppen közeli barátja volt. Volt azonban a királynak egy ármányos főminisztere, aki ki nem állhatta a zsidókat és irigyelte is a rabbit, aki olyan jó barátja volt a királynak. Addig-addig szövögette gonosz terveit, míg végül kitalálta, mit tesz. Bekopogott a trónterembe, és amikor bebocsátást nyert, így szólt mézesmázos hangon: „Kedves királyom, él országodban egy nép, amelyik felettebb barátságosnak mutatja magát. De én tudom, hogy mindez csak álca, és valójában nem törődnek a parancsaidal, csak a saját hagyományaik érdeklik őket.” A király igencsak elcsodálkozott, hogy a főminiszter így beszél a zsidókról, akik olyan

közel álltak a szívéhez, és azt kérdezte: „Mivel bizonyítod mindezt?” – „Uram, királyom. Holnapután beköszönt a zsidók egyik legnagyobb ünnepe, a Peszách. Olyankor négy pohár bort és más ételeket fogyasztanak vacsorára. Ha jónak látod, rendeld el, hogy a zsidók ne ihassanak bort ezen az estén, majd akkor kiderül, hogy igazából mit gondolnak rólad.”

A király ráállt a dologra. Ha a rabbi illetlenül, becsmérlően beszél róla ennek kapcsán, akkor a rabbit száműzik, ha viszont megtartja a király parancsát, akkor a miniszternek kell mennie. A főminiszter azt is kiötlötte, hogy a királlyal együtt álruhát húznak és elmennek szegény embereknek tartott széderre, melyet a rabbi vezetett, hogy megtudják, mi az igazság. A király ezután hívatta a rabbit és kihirdettette a zsidók között, hogy azon a széderen a zsidóknak tilos lesz bort inniük. „Ahogy parancsolod, királyom” – mondta a rabbi, és szomorúan távozott a palotából. Kihirdette, hogy amikor a Hágádában borivás következik, akkor üres poharat kell a zsidóknak

felemelnie és a következő imát mondania: „*Jülág Ura! Köztudomású, hogy minden vágyunk az, hogy teljesítsük az akaratodat. Am öfelsége, a király fővesztés terhe mellett megtiltotta, hogy ezen az estén bort igyunk. Mivel szent Tórádban az élet védelme minden másnál fontosabb parancsolat, imádkozunk Hozzád, hogy bocsáss meg nekünk, amiért ezen az éjjelen egy csepp bort sem iszunk.*”

Széder este a többi szakadt ruhájú koldussal együtt a király és a főminiszter is a szépen terített asztalok mellett voltak. Megérkezett a rabbi is és megkezdődött az ünneplés. A rabbi emlékeztette az összegyűlteket, hogy az asztalokon álló borhoz nem nyúlhatnak. Így is történt, jókedvűen, sok magyarázattal folyt a széder, de a borosüvegek érintetlenül maradtak. Az álruhás király igencsak jól érezte magát, a főminiszter kedve azonban percről percre romlott. A szédert egy rendkívül jó hangulatú király és egy végtelenül lelombozott főminiszter hagyta el – természetesen álruhában.

A király másnap délre magához rendelte a főminisztert és a rabbit is. Ők ketten egyszerre értek a palotába, azonnal a trónterembe mentek, és a király haladéktalanul a rabbihoz fordult: „*Drága barátom, kérlek, bocsáss meg nekem, hogy tegnap ilyen kellemetlen órákat szereztem neked és népednek okatlan rendeletemmel. Álruhában részt vettem az ünnepségeken és a saját szememmel győződhettem meg arról, hogy hűségesen betartottad a rendeletemet és egyetlen rossz szóval sem illetél miatta.*”

A gonosz főminisztert azonnal száműzték, a második szédert pedig már négy pohár borral ünnepelték, ahogy minden évben tették. Aznap este a szokottnál is nagyobb volt az öröm és hálaimákat mondtak a Teremtőnek, aki csodát tett az országban lakó zsidókkal, és megmentette őket a gonosz ellenségüktől.

Az Ön számára az **Olajág Otthonok** nyújtják a legoptimálisabb életformát,

amennyiben az alábbiak közül egy vagy több pont is igaz Önre:

- ♦ hosszú távú, biztos lakhatási körülményekre vágyik,
- ♦ szeretné megőrizni az önállóságát, függetlenségét, szabad mozgását,
- ♦ hozzátartozói távol élnek Öntől vagy elveszítette őket,
- ♦ nem akarja terhelni a családját a mindennapi problémákkal, egészségügyi gondokkal,
- ♦ Ön hosszabb-rövidebb ideje egyedül maradt,
- ♦ magányosnak érzi magát, közösségre vágyik,
- ♦ nehezeére esik a bevásárlás, mosás, főzés, takarítás, egyéb napi teendők,
- ♦ a folyamatos egészségügyi felügyelet biztonságot jelent Önnek,
- ♦ szeretne hasonló korúakkal ismerkedni, barátkozni, közös programokon részt venni,
- ♦ szereti tartalmasan tölteni a szabadidejét.

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyögmasszőr, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

Támogassa adója civil 1%-ával

a Chábád Lubavics Alapítványt

és adója egyházi 1%-ával az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközséget!

KÖVESD A RABBIT

Minden csütörtökön
új epizód

